

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA ŽURNALISTIKY

Vývoj periodika Moravskoslezský den po roce 1989
Development of the Moravskoslezský den journal after 1989

Student: Bc. Petra Chomová
Vedoucí diplomové práce: Ing. Jana Gibarti, PhD.

Ostrava 2013

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra ekonomické žurnalistiky

Zadání diplomové práce

Student:

Bc. Petra Chomová

Studijní program:

N6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor:

6202T095 Ekonomika a právo v žurnalistice

Téma:

Vývoj periodika Moravskoslezský den po roce 1989
Development of the Moravskoslezský den Journal after 1989

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Vývoj novinového trhu v českých podmínkách
 3. Proces transformace tištěných médií
 4. Historie a současnost periodika Moravskoslezský den
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledku diplomové práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

- BEDNAŘÍK, Petr et al. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada Publishing, 2011. 448 s. ISBN 978-80-247-3028-8.
- BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989-2006*. Praha: Karolinum, 2007. 273 s. ISBN 978-80-246-1387-1.
- KONČELÍK, Jakub et al. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

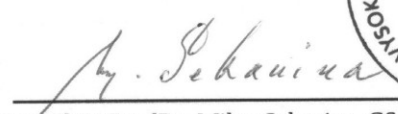
Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

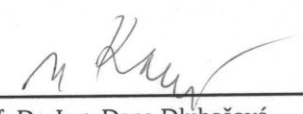
Vedoucí diplomové práce: **Ing. Jana Gibarti, Ph.D.**

Datum zadání: 23.11.2012

Datum odevzdání: 26.04.2013

Doc. PhDr. PaedDr. Milan Sekanina, CSc.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

„Prohlašuji, že jsem celou práci vypracovala samostatně. Přílohu č. 1 jsem samostatně doplnila, přílohy č. 2-5 jsou převzaté.“

26. dubna 2013

Bc. Petra Chomová

Chomová Petra

Obsah

1 Úvod	5
2 Vývoj novinového trhu v českých podmínkách	7
2.1 Vymezení základních žurnalistických pojmů	7
2.2 Období první republiky	8
2.3 Druhá republika	11
2.4 Protektorát Čechy a Morava	11
2.5 Poválečná žurnalistika	14
2.6 Tisk v éře komunismu	15
2.6.1 Mocenský převrat	15
2.6.2 Fáze uvolnění	18
2.6.3 Pražské Jaro	19
2.7 Období normalizace	20
2.8 Pád železné opony	23
3 Proces transformace tištěných médií	25
3.1 Transformace ekonomiky a společnosti	25
3.2 Přeměna mediálního systému	27
3.3 Právní úprava tištěných médií	29
3.4 Privatizace	32
3.4.1 Privatizace a restrukturalizace	32
3.4.1 Restituce	33
3.4.2 Malá privatizace	33
3.4.3 Velká privatizace	34
3.5 Distribuce tisku – privatizace a koncentrace	35
3.6 Transformační proces v kontextu regionálních médií	36
3.6.1 Strukturální proměna regionálního tisku	36
3.6.2 Vývoj regionálních titulů	39
3.6.3 Příchod zahraničních investorů	40
3.6.5 Koncentrace vlastnictví na novinovém trhu	41
3.6.4 Vlastnická struktura regionálních novin	42

4 Historie a současnost periodika Moravskoslezský den	44
4.1 Vznik moravskoslezského dne.....	44
4.2 První roky fungování	46
4.3 Vývoj vlastnických vztahů.....	47
4.4 Charakteristika vydavatele.....	49
4.5 Obecná charakteristika periodika.....	51
4.6 Formální proměny Moravskoslezského dne	52
4.6 Postavení Deníku na trhu	55
4.7 Dominance Vltava-Labe-Press	56
 5 Závěr	58
 Seznam použité literatury	60
 Seznam zkratek	65
 Seznam tabulek, grafů a obrázků.....	66
 Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	
 Seznam příloh	

1 Úvod

Regionální tisk sice vychází na omezeném geografickém území, to ale neznamená, že by měl menší význam. Vztah mezi komunikátorem a příjemcem je tady důvěrnější. Regionální média jsou oproti celostátním ve výhodě, znají místní prostředí, k občanům mají blízko. Podle některých jsou lokální média nejdůležitější součástí mediálního systému, protože mají na příjemce největší vliv.

V první části práce nazvané Vývoj novinového trhu v českých podmínkách se budeme zabývat historickým vývojem tištěných médií na našem území. Tento nástin je započatý vznikem samostatného Československého státu a končí s érou komunistického režimu. Během této doby si český národ prošel útrapami i utlačováním, které se konkrétně v médiích projevovalo například cenzurou a omezováním svobody slova. V období První republiky pak pro změnu docházelo k rozvoji novinářiny a posunům dopředu. Podrobněji se podíváme na české mediální prostředí se zaměřením na tištěná.

Konec komunismu a nástup demokratického režimu musel jít ruku v ruce s přeměnou celé společnosti. Po roce 1989 byl odstartován proces známý jako transformace. Média si musela tímto složitým transformačním procesem projít spolu se všemi ostatními. Cílem další teoretické kapitoly pojmenované Proces transformace bude podat základní popis celého transformačního procesu. Předložíme tak základní rysy, které jsou nezbytné pro pochopení dalšího vývoje tisku. Už v této části práce budeme zkoumat regionální prostředí tištěných médií.

Regionální tisk má na českém mediálním trhu historicky silnou pozici. Prošel však bouřlivou transformací stejně jako celorepubliková periodika. Tisk, spolu s ostatními prostředky mediální komunikace, musel být po roce 1989 přebudován nebo vybudován od úplného začátku. Během tohoto procesu transformace se změnilo postavení médií i jejich funkce ve společnosti. Pozměněna musela být ekonomická a právní struktura, ale i podoba a obsah tisku.

V poslední části práce se zaměřujeme na vybraný tištěný deník Moravskoslezský den. Den vzniká jako ryze český porevoluční list a během poměrně krátké doby se stává oblíbeným periodikem na Severní Moravě. S ohledem na název kapitoly Historie a současnost periodika Moravskoslezský den, budeme zkoumat další kroky zakladatelů, které vedly k prodeji listu do rukou zahraničního kapitálu. Změna vlastníka přináší i další změny, stejně jako skutečnost, že se tento porevoluční list stává součástí

obrovského německého koncernu vlastníčího většinu regionálních novin na našem území. Tyto faktory se pokusíme zmapovat. Dále se pokusíme zmapovat skutečnosti, které iniciovali změny a další vývoj periodika. V závěru této kapitoly se podíváme i na současnou podobu Deníku.

Cílem této práce je popsat vývoj regionálního periodika Moravskoslezský den. Ten jsme podchytili od roku 1989, kdy byl v naší zemi zahájen proces velkých změn. Budeme se snažit o zmapování vývoje tohoto periodika s ohledem na ekonomické, vlastnické, společenské a politické souvislosti.

V práci je použita deduktivní metoda pojednávající od obecného fungování médií k našemu konkrétnímu případu regionálního deníku Moravskoslezský den. Pokusíme se analyticky rozdělit jednotlivé části o vývoji médií a následném procesu transformace a postupně získat ucelený přehled o tom, jakou podobu má Moravskoslezský den, respektive Moravskoslezský deník na novinovém trhu dnes. Cílem je zmapovat jak fungují mezi sebou jednotlivé prvky a jak vypadá celek složený z těchto prvků. Tento celek popíšeme v závěrečné kapitole o vybraném regionálním deníku.

Jedná se o kompilační práce, která obsahuje výňatky z dostupné literatury. V teoreticko-metodické části budeme čerpat z odborné literatury. Aplikačně-ověřovací část bude sestavena z materiálu dostupných z médií a dalších zdrojů.

2 Vývoj novinového trhu v českých podmínkách

V této teoreticko-metodické kapitole bude nastíněn vývoj tištěných médií v českém mediálním prostředí s ohledem na kulturní a politické události. Ještě předtím si objasníme základní žurnalistické pojmy, definujeme si periodický i regionální tisk, v důvodu toho, že nás tyto pojmy budou provázet v celé práci.

V historickém výkladu se zaměříme na hlavní etapy českých dějin od vzniku samostatného Československého státu, přes období tzv. Druhé republiky až k válečnému období a obsazení českého státu v procesu zvaném Protektorát Čechy a Morava. V těchto jednotlivých fázích českých dějin poznáme novinářský útlum, ale i rozkvět. Skončíme érou komunistického režimu, kdy vládnoucí strana určoval dění v celé společnosti až do převratu v roce 1989.

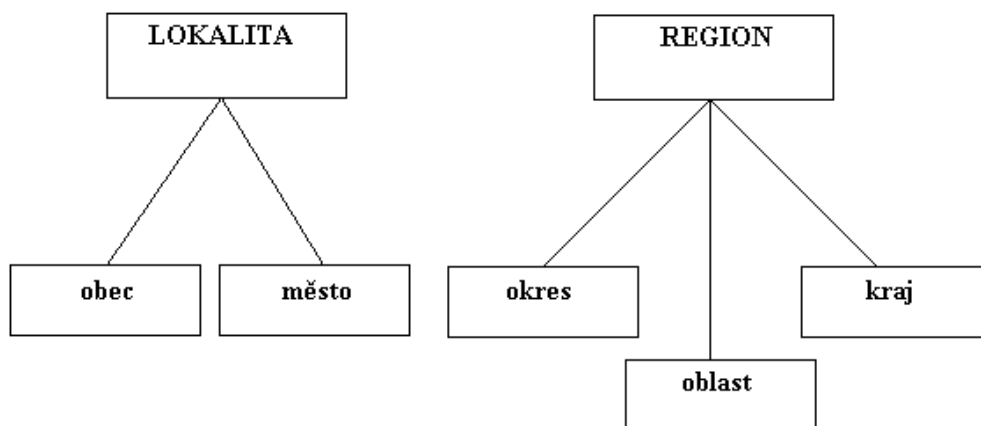
2.1 Vymezení základních žurnalistických pojmů

Periodický tisk lze podle Tušera (1999) rozdělit na tisk s rozlišením periodicity, obsahového zaměření a územního působení. Podle **periodicity** rozlišujeme deníky, obdeníky (vycházejí dvakrát až třikrát týdně), týdeníky, desetideníky, čtrnáctideníky, měsíčníky, dvouměsíčníky, čtvrtletníky a občasníky (vycházejí nejméně dvakrát do roka). Podle **obsahu** dělíme periodický tisk vzhledem k příjemci na tiskoviny pro širokou veřejnost a pro specifické skupiny příjemců. Nejdůležitější hledisko pro tuto práci je dělení na základě **územního působení**, a to na tisk celostátní, regionální a lokální. Lokálním bude tedy v této práci míněn tisk, který vychází na území obce či města a dále na úrovni nižších jednotek v rámci obou těchto lokalit. Regionálním pak rozumíme tisk, vycházející na území oblasti, okresu nebo kraje.

Podle Osvaldové (1997) regionální média nejsou v českém prostředí chápána jednoznačně. Za regionální deníky považujeme mutované verze, jaké vydává například Vltava-Labe-Press. Lokální média jsou například radniční listy nebo jiné periodikum, které vydávají lokální sdružení. Postavení lokálních tiskovin není vůbec jednoznačné. Často řeší agendu, která odpovídá skupinovým zájmům nebo uveřejňují jen vybrané názory a informace.

Stručně lze říct, že v kontextu naší práce lze periodický tisk chápat jako noviny, časopisy a jiné tiskoviny, vydávané pod stejným názvem, se stejným obsahovým zaměřením a v jednotné grafické úpravě nejméně dvakrát v kalendářním roce.¹

Graf 2.1 Schéma vymezení lokality a regionu

zdroj: Tušer (1995)

2.2 Období první republiky

Československo (ČSR) se stalo jedním z nástupnických států Rakousko-Uherské monarchie. Samostatný stát byl vyhlášen 28. října 1918 a prvním prezidentem se stal Tomáš Garrigue Masaryk. Stejně jako v celé Evropě i v ČSR byla tato doba ve znamení bohatého kulturního a uměleckého života.²

Tištěná média v období tzv. první republiky procházeli procesem kvantitativní, ale také kvalitativní expanze. Pozitivně média obecně ovlivňovala příznivá demokratická situace na politické scéně. Ekonomický potenciál země byl vysoký a tisk mohl čerpat i z vlivu, který přicházel ze Západu, zároveň se ale musel vyrovnat s jeho konkurencí. Stejně tak jako s konkurencí jiných typů médií, zejména rozhlasu a filmového zpravodajství. Tisk má ale stále rozhodující mediální vliv ve společnosti.³

¹ Lenka Waschková Císařová (2007)

² Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 154

³ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

Co se týká právních úprav nejen tisku, Československo převzalo legislativu z rozpadlého Rakouska-Uherska, přičemž česká větev vycházela z rakouského práva, slovenská z uherského. Mediální poměry ovlivňovalo 16 převzatých legislativních norem, dalších 34 pak v období první republiky bylo přijato nově. Nevznikl však žádný tiskový zákon. Tisková svoboda byla garantovaná ústavou. Využívala se ale obsahová cenzura prostřednictvím justiční následné kontroly, která „*dopadala především na tištěná médi vyjadřující zásadní ideové výhrady k existenci nebo charakteru první republiky. Jednalo se především o periodika německých nacionalistických stran nebo hnutí sympatizujících s nacismem, fašismem, komunismem nebo militantním katolicismem.*“⁴

V ekonomických podmínkách panovalo tržní hospodářství, tím byl dán i rámec pro podnikání v tištěných médiích. Zatímco na Západě patřily noviny obvykle soukromým vlastníkům, v ČSR byla většina tištěných **médií svázána s politickými stranami**. Politické strany nemohly vlastnit vydavatelství nebo tiskárny, ale mohly zde obsadit stranické funkcionáře a médium finančně podporovat. Stranické tiskové podniky si vybudovaly bohatou strukturu tištěných médií. K nejdůležitějším a největším patřil národně socialistický Melantrich. Vlastnil desítky novin a časopisů a také knižní nakladatelství. Vycházely zde tituly Československé strany národně socialistické, např. České slovo. Nebo Pražská akciová tiskárna, kde vycházel tisk Československé národní demokracie, např. Národní listy. Většina tiskových podniků nevykazovaly zisk a musely být dotovány politickými stranami, výjimkou bylo Tempo a Melantrich.⁵

V oblasti tištěných médií podnikli i soukromé subjekty, které sledovaly zisk. Přestože nezávislý tisk svou kvantitou nepřevyšoval počet stranického tisku, kvalitou i společenským významem byl významný. K nejvýznamnějším vydavatelstvím patřila Politika vydávající mnoho titulů, mezi nimi Národní politiku. Pro její oblíbenou inzertní rubriku si deník oblíbila nižší a střední vrstva, díky tomu dosáhly velkým nákladům. Další z **nezávislých deníků** jsou například Lidové noviny se sídlem v Brně, až později se přesunuli do Prahy. Noviny založila rodina Stránských, ale významnou osobností okolo novin se stal i Arnošt Heinrich, který působil jako šéfredaktor. Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010): „*Lidové noviny lze považovat za kulturně politické noviny evropského formátu.*“ Kolem novin se utvořil okruh špičkových novinářů.⁶

⁴ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 31

⁵ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 165

⁶ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 42

Začíná v této době také probíhat proces zvaný jako **bulvarizace**, o to se postaralo periodikum Tempo v čele s Jiřím Stříbrným. Objevovali se zde dopodrobna rozebírané kriminální zločiny a jiná neštěstí, milostné aféry, nebo skandály celebrit. Pro svůj obsah se stávaly někdy předmětem zájmu cenzury. Bulvární tisk byl stejně jako je tomu dnes určen pro zábavu širokým vrstvám. Bulvarizace zasáhla i seriózní média, především pražské večerníky.⁷

Nabídka periodik byla větší než poptávka, byla zde nadprodukce tištěných médií zejména kvůli dotování politických stran a s tím souviselo udržování novin pomocí neprůhledného financování zvenčí. pro představu v roce 1920 vycházelo okolo 2 250 titulů v roce 1930 už to bylo téměř 4 000 titulů.⁸

Z obsahu tištěných médií byl znát proces specializace novináře. Obsah byl široký od zahraničního zpravodajství až po kulturu, sport a regionální zprávy. V denících se objevovali glosy, fejetony i soudničky, kralovaly komentáře a úvodníky. Deníky byly rozděleny do rubrik a přibývaly přílohy. Některé noviny měly bohatou inzerci. Stále se objevuje kresba, ale převažuje už fotografie. Proměnu zaznamenal jazyk, který se stal věcnějším a srozumitelnějším. Texty se zestručnily a staly se údernější. Novináři se věnují hlavně aktuálním tématům, staly se bystřejšími. Nadprodukce tisku ale přinesla i zápor, kvantita dostala přednost před kvalitou. Některé texty stranického tisku byly až příliš politické, večerníky naopak byly bulvární. Většina novin vycházela v tzv. středoevropském formátu na 8-12 stran. Pro prvorepublikové noviny je příznačná pestrost grafická, doplněna výtvarnou a fotografickou rozmanitostí.⁹

Tištěná média běžně odebírala agenturní zpravodajství, distribuovala je především **Československá tisková kancelář** (dále ČTK), která byla napojená na světové zpravodajské agentury. Média získávala informace také prostřednictvím vlastních, většinou externích korespondentů, kteří pokrývali regiony Československé republiky. Stálí zahraniční zpravodajové bývali pro tehdejší noviny příliš nákladní, přesto se výjimečně vyskytovali, například v Lidových novinách. ČTK vznikla v roce 1918 rozhodnutím Národního výboru a byla ve vlastnictví státu. Nejdříve plnila funkci tiskového odboru Národního výboru.¹⁰

⁷ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 172

⁸ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

⁹ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

¹⁰ Podle Bednařík, Jirák, Köpplová (2011)

2.3 Druhá republika

Představitelé čtyř evropských velmocí (Německo, Itálie, Velká Británie a Francie) podepsali Mnichovskou dohodu, která znamenala pro ČSR těžkou územní ztrátu. Přišli jsme o třetinu území a o třetinu obyvatel. Oslabeno bylo také hospodářství, zvětšila se nezaměstnanost, zvýšili se ceny. Mnichovský diktát se odrazil na společenském i kulturním životě. Kritiky se dočkala první republika, včetně mrtvého prezidenta Masaryka a jeho nástupce Beneše. Vojensky byla republika bezmocná, ekonomicky závislá na Hitlerovském Německu, hledalo se východisko z této situace. Německo nakonec rozhodlo a v roce 1939 byla vyhlášena okupace českých zemí.^{11 12}

Ztráta území vedla i ke ztrátě množství periodik. Mnoho novin zaniklo v obsazeném pohraničí. Za zánik některých periodik mohl i stát, když se zrušením komunistické strany zanikl i komunistický tisk. Celkem do konce roku 1938 přestalo vycházet téměř 1900 periodik. Vymizely především levicové a antifašistické noviny, ale také legionářský tisk, jako Národní osvobození. Zredukovaly se i regionální noviny. Zpřísnila se cenzura, přesto se dá pořád hovořit o liberálním tisku. Stále platila legislativa z první republiky, jen byl přijat zákon o mimořádných opatřeních, podle kterých při vydávání tisku byla uložena povinnost předkládat výtisky nejméně dvě hodiny před vydáním.¹³

2.4 Protektorát Čechy a Morava

V roce 1939 začala německá vojska okupovat české země a nedlouho poté nacisté vyhlásili Protektorát Čechy a Morava. Země byla řízena říšským protektorem a byla stanovena protektorátní vláda. Česká kultura byla tímto krokem oslabována a začal se projevovat **proces germanizace**. Co se týče obyvatelstva, Židé byli zbaveni občanských práv a začali fyzické likvidace. Menšina, která se s protektorátem nesmířila, se zapojila do ilegálních aktivit nebo odešla do exilu. V zahraničí, konkrétně v Londýně, fungovala dokonce exilová vláda v čele s Edvardem Benešem.¹⁴

V Praze vznikl Úřad říšského protektora, setrval ale i prezident Emil Hácha. Česká protektorátní média musela pracovat ve prospěch nacistické okupační moci. O tisku rozhodovaly okupační a protektorátní úřady. Nově vzniklo **Ústředí tiskové**

¹¹ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 189

¹² Paralelně dochází také k odtržení Slovenska

¹³ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

¹⁴ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str.191

dozorčí služby (ÚTDS), jehož činnost koordinoval tiskový odbor. Během okupace byla vydána řada pokynů, mezi ty první patřili instrukce o vojenské cenzuře. V roce 1939 byl vydán Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku, který určoval způsob referování v protektorátním tisku a stanovil témata, která byla pro okupanty tabu. Zakázáno bylo kritizovat vládu a samozřejmě Německo. Významným nástrojem kontroly denního tisku se staly týdenní tzv. tiskové konference, na kterých dostávali šéfredaktoři instrukce, jak působit na protektorátní obyvatelstvo. Kontrolní orgány se snažily o to, aby veřejnost nepoznala, že dochází k cenzuře. Cenzura byla v tomto období předběžná, průběžná, ale i následná. V každém listě pracovali úředníci z ÚTDS, kteří dohlíželi na texty a vykonávali cenzuru přímo v redakci.¹⁵

Docházelo k „*postupnému decimování českých tištěných médií, k více než 2 000 titulů, které existovali na počátku kolaborace jich přežila pouhá desetina. Celkově panoval kvůli válce materiální nedostatek, nedostatek personálu a ekonomické oslabení*“.¹⁶ Okupace narušila ekonomickou stabilitu nejen v tištěných médiích, tržní ekonomiku vystřídala řízená ekonomika. Židovský majetek byl arizován, na to doplatily Lidové noviny patřící rodině Stránských, která byl židovského původu. Bylo přerušeno napojení novin na politické strany, protože ty v protektorátu zanikly, to znamenalo zánik mnoha titulů. Ziskovost médií nebyla na prvním místě, přednější byla propaganda, vlastníci tisku nemohli ovlivnit obsah svého periodika. O existenci, rozsahu i výši nákladu tištěných médií rozhodovaly už jen pověřené protektorátní úřady. Ve válečném období se pak začala projevovat také úsporná opatření, nedostatek tisk pocítil například u novinového papíru, v posledních dnech války vycházely deníky jen o jediném listu.¹⁷

V médiích působili buďto kolaborantští novináři, nebo aktivističtí novináři, v ilegálním tisku pak odbojový novináři, přičemž mnoho z nich za tuto činnost zaplatili životem.¹⁸ Nejtěžší pozici měly silné deníky, které se staly **nástrojem propagandy**. Největší význam v této době měly kulturní a společenské rubriky, přes které se deníky snažily udržet národní sebezáchovu. Podle Bednaříka, Jiráka, Köpplové (2011) měla česká veřejnost k tisku v protektorátu nedůvěru, přesto jí sloužil jako snadno dostupný zdroj informací o dění doma i ve světě. I v protektorátu měly nabízené informace vliv na respondenty. Němci to věděli a i proto se snažili získat na svou stranu novináře.

¹⁵ Bednařík, Jiráka, Köpplová (2011), str. 195

¹⁶ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 94

¹⁷ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

¹⁸ Mezi nimi Julius Fučík, Milena Jesenská, Antonín Pešl, Karel Poláček nebo Alfred Fuchs

Během okupace a války vzrostl počet Němců na území protektorátního státu. Němci byly dosazeni do každého důležitého podniku. Pro ně a jejich rodiny vycházela nově německá periodika (např. Der Neue Tag). Vznikly ale i jiné **nové tituly**, např. domácího fašistického hnutí (např. Arijský boj), které útočilo na židy. Nebo média propagující programovou kolaboraci (např. Přítomnost, Osvěta, Svět). Ve velkém mizely regionální deníky. Přežila pouze ta periodika, která se okupační správě jevila jako nejvíce užitečná. „Na konci války z velkého množství deníku zůstalo pouze dvanáct listů: Lidové listy, Lidový deník, Národní práce, Národní politika, Národní střed, Polední list, Večerní České slovo a Venkov, Lidové noviny, Moravské noviny, Moravský večerník a Nová doba.“¹⁹

Během protektorátu vycházelo více než 140 ilegálních titulů. **Ilegální tisk** vycházel jak na domácím území, tak za hranicí Říše. Nejvýznamnější z domácích ilegálních titulů byl časopis V boj, jehož náklad se pohyboval až okolo 2 000 výtisků. Další časopis Český Kurýr nebo komunistické Rudé právo. Obě tato periodika byla odhalena a činnost musela ukončit. Velmi významný byl exilový rozhlas, zejména Svobodná Evropa vysílající z Londýna, ale prostor byl i pro exilový tisk. Ve Velké Británii vycházel např. Čechoslovák nebo Naše noviny, určené vojákům. V Londýně působila také exilová Česká tisková kancelář, která měla za úkol informovat svět o situaci v okupovaném Československu a aktivitách exilové vlády. V Moskvě pak sídlilo exilové vedení komunistické strany v čele s Klementem Gottwaldem a vydávalo Československé listy, kde zveřejňovalo své stranické postoje v odboji.²⁰

Novináři měli v období okupace složitou roli. Na jedné straně byli vystaveni tlaku protektorátních úřadů, kteří zneužívali jejich profesi a novináři tedy museli často psát proti svému přesvědčení z důvodu strachu o svůj život. V roce 1947 byl uveřejněn seznam 112 popravených novinářů. V očích společnosti byli často odsuzováni za novinářskou kolaboraci.²¹

¹⁹ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 100

²⁰ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 209

²¹ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

2.5 Poválečná žurnalistika

Česká i Slovenská republika se dočkala v roce 1945 osvobození a mohla začít **poválečná obnova**. Prvotní snahou bylo očistit společnost od kolaborantů a poučit se při přeměně z předválečných chyb. Nová vláda se ujala moci hned v roce 1945, stejně tak jako ve zbytku evropských zemí byla i v poválečném Československu silně levicově orientovaná. Komunistická strana československá (KSČ) se začala vyvíjet v nejsilnější politickou stranu s milionem členů. Budoucí vývoj byl deklarován tzv. Košickým vládním programem, který stanovil orientaci státu na Sovětský svaz a zapověděl prvorepublikové pravicové strany.²²

Podle Bednařík, Jiráka, Köpplová (2011) je poválečné období obdobím zejména očista od kolaborantů s nacisty a také se nese ve znamení **restrukturalizace medií** a s tím souvisící zakládání nových titulů periodického tisku. Správu médií nově převzalo Ministerstvo informací, v čele s Václavem Kopeckým, redaktorem Rudého práva a členem KSČ. Vláda přislíbila svobodu slova a stanovila, že média mají znovu sloužit lidem a naplňovat zájmy státu, nemají sloužit pro soukromé komerční aktivity.

Rušily se nebo přejmenovaly tituly, které legálně vycházely za války. Nově v této éře zaniká tisk nepovolených politických stran (Národní politika, Venkov, Večer), bulvární tisk, německý tisk. České slovo, které za protektorátu vycházelo legálně, se muselo přejmenovat na Svobodné slovo a distancovat se od své minulosti, ale zůstalo deníkem Československé strany národně socialistické. Naopak byly **obnoveny tituly**, které za protektorátu nemohly vycházet a vycházely tak ilegálně v odboji (Rudé právo, Národní osvobození) a objevila se i periodika nová (Mladá Fronta, Práce).²³

Obnoveny byly legislativní úpravy z předválečného Československa, znovu platil Tiskový zákon č. 6/1863. Žádné jiné tiskové zákony ale nová vláda nevydala, za povšimnutí stojí jen nový zákon č. 101/1947 Sb., o postavení redaktorů a Svazech novinářů, který definoval novináře a jmenoval celostátní Ústřední svaz československých novinářů.

Počet titulů se v poválečné době nezvyšoval. Společnost se ale zvedala, protektorátní a válečný útlum ustupoval, republika se dostala do kontaktu i s okolním světem. Začal i odsun německých a maďarských obyvatel z pohraničí a konfiskace jejich majetku, o tomto kroku bylo rozhodnuto na Postupimské konferenci. Zároveň probíhá očista společnosti, rozumí se tím identifikování a soudní potrestání kolaborantů.

²² Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 115

²³ Bednařík, Jiráka, Köpplová (2011), str. 232

Byla zřízena i speciální komise pro očistu médií. Komise vydávala potvrzení o bezúhonnosti, která byla podmínkou členství v novinářské organizaci, členy komise byli novináři z odboje, žurnalisté věznění v koncentračních táborech, nebo vdovy popravených novinářů. Doživotní zákaz novinářské práci byl udělen 86 novinářům, pět z aktivistů bylo dokonce oběšeno, další dostali tresty odnětí svobody na dobu delší než deset let. Podobné komise existovaly ve všech kulturních oblastech.²⁴

V mediálním prostředí se odráželo politické napětí mezi levicovou a pravicovou větví. Československá společnost zažívala střety, které deklarovaly polarizaci a měly určit další vývoj země. Období let 1945-1948 se formovala budoucnost Československé republiky, která byla stvrzena volbami v roce 1948, a která udala směr a vývoj médií až do roku 1989.

Ve volbách v roce 1946 vyhrála komunistická strana, která těžila z pocitu vděku Rudé armády jako osvoboditele a ze skutečnosti, že levice byla největší skupinou domácího odboje. Odmítnutím Marshallova plánu z roku 1947, který sliboval hospodářskou pomoc od USA, vedlo k rozkolu ve vládě, následně odstupují nekomunističtí ministři. Komunisté využívají této situace, zvyšují svou propagandu a donutí prezidenta Beneše k přijetí demise (1948). Následoval projev Klementa Gottwalda a byla odstartována nová totalitní etapa.²⁵ Blíže v následující části.

2.6 Tisk v éře komunismu

2.6.1 Mocenský převrat

V roce 1948 KSČ definitivně odstartovala mocenský převrat, když zvítězila ve volbách a přišla s novou ústavou. Nebylo to neočekávané, po válce nejaktivněji prosazovala a posilovala svůj vliv. Byl postupně aplikován **totalitní systém** a po vzoru Sovětského svazu šířeny komunistické ideologie. Podstavným rysem byla snaha o centralizované řízení společnosti, za pomoci centrálně plánovaného hospodářství a využití kulturní scény pro mocenské účely. Dílčím úkolem KSČ bylo zvládnout veřejné mínění, pomocí prostředků, které ho formují, tedy médií. Cílem všeho bylo vybudovat socialistický stát.²⁶

²⁴ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 225

²⁵ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

²⁶ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 247

První kroky měly zajistit klidné vládnutí nové moci, byly tak založeny Akční výbory ve všech podnicích a institucích (včetně médií), které měly za úkol prověřovat zaměstnance a jejich vztah k probíhajícím politickým změnám. Na přelomu 40. a 50. let panovala největší krutovláda, vedly se vykonstruované politické procesy proti odpůrcům režimu z řad nekomunistických politiků, majetných občanů, zástupců církví nebo nepohodlných členů KSČ. Z politických důvodů bylo popraveno asi 250 osob, na 200 tisíc osob skončilo ve vězeních. Vládnoucí strana se rychle zbavila i nepohodlných novinářů.²⁷ Akční výbory dohlížely na tento proces přímo v jednotlivých redakcích. S činností KSČ se musela synchronizovat i činnost Svazu československých novinářů. Na sjezdu československých novinářů bylo stanoveno, že média jsou nástrojem propagandy.²⁸

Československo patřilo k nejrychleji se zotavujícím ekonomikám v Evropě. Většina obyvatel souhlasila se **znárodňováním** a s plánovaným hospodářstvím. Hospodářství se na dalších 40 let začalo řídit tzv. pětiletkami. Režim se soustředil na likvidaci majetných obyvatel a chtěl příjmy přerozdělovat. Obyvatelstvo ale nebohatlo, vytvořila se jen nová elita složená z komunistických byrokratů. Po vzniku a členství v Radě vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) se Československo přeorientovalo na zbrojní výrobu a těžký průmysl, zároveň došlo ke ztrátě obchodních kontaktů ze západních zemí. Po ekonomické stránce v důsledku centrálního plánování firmy neprosperovaly, byl nedostatek zboží a tak dostalo prostor „šmelinářství“ a barterový obchod. Proběhla také měnová reforma, která připravila lidi o jejich úspory.²⁹

Po převratu se komunisté ujali spolu mocí i kontroly médií. KSČ kontrolovala mediální obsahy a tím zabraňovala zveřejňování pro ně nežádoucích obsahů. Média sloužila zájmům vládnoucí komunistické straně, jejich podstatou bylo vyvolat souhlas veřejnosti s činností KSČ. Pohyb médií určovaly nařízení KSČ a cenzurní instituce. Ministerstvo informací nahradila Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD), která byla zřízena v roce 1953 a spadala pod Ministerstvo vnitra. HSTD se skládalo z několika oddělení, mezi nimi i Oddělení novin a fungovala na principu předběžné kontroly. Cenzurní pracovník byl v každé redakci a tiskárně a prováděl tzv. předběžnou cenzuru. Paralelně existoval tiskový odbor Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ). Úkolem bylo chránit státní tajemství a obecný zájem ve všech oblastech kulturního života, tedy

²⁷ Mezi takto vyloučenými novináři byl např. šéfredaktor Svobodného slova Ivan Herbena nebo Pavel Tigrid a Ferdinand Peroutka.

²⁸ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 132

²⁹ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 135

výstavy, divadla, média, ale i pohlednice nebo úmrtní oznámení. Výlučné postavení si drželo Rudé právo, které bylo obsazeno pověřenými novináři z řad komunistů, noviny měly mimořádnou důvěru vedoucí strany a určovaly mediální agendu.³⁰

V roce 1966 vznikl nový tiskový zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a ostatních sdělovacích prostředcích. Oficiálně byla legalizována cenzura, své tak vzalo za své prohlášení zvolené komunistické strany z roku 1948, které zaručovalo svobodu slova. Hlavní správa tiskového dohledu byla přejmenována na Ústřední publikační správu. O distribuci tisku se po sovětském vzoru starala jednotně Poštovní novinová služba (PNS). PNS spravovala novinové stánky i speciální prodejny. Jejím smyslem bylo zajištění bezchybné distribuce hlavně Rudého práva.³¹

Pozastavena byla činnost několika periodik, mezi nimi např. Právo lidu nebo Obzory. Zakázány byly téměř všechny zahraniční tituly, s výjimkou komunistických. Fungujícím novinám byl přidělován papír. KSČ provedla také kroky, které vedly k zestátnění vydavatelství. KSČ rozhodovalo o existenci každého periodika, obsahu i personálním obsazení periodik. limitován a omezen byl příjem papíru, to v důsledku znamenalo větší poptávku než nabídku některých titulů. Média si na sebe nemusela vydělávat, náklady byly pokryty ze státního rozpočtu. Tisk mohly vydávat jen pouze povolené politické strany a společenské organizace. Novinář měl vysvětlovat, informace procházeli politickým tříděním, ekonomika byla zobrazována jako kvetoucí, veškeré úspěchy pak byli zásluhou nového společenského zřízení.³²

Komunistická strana vydávala tři deníky, Rudé právo, Novou svobodu v Ostravě a v polštině Glos Ludu, v Brně vychází týdeník Rovnost. Dále KSČ začala nově vydávat první socialistický večerník Večerní Prahu nebo staronový časopis Květy. Významným vydavatel se stal Socialistický svaz mládeže s deníkem Mladá Fronta a s dalšími tituly jako Mateřídouška, Pionýrské noviny aj. Velký rozmach zaznamenaly podnikové časopisy. Zniklé Lidové noviny měl nahradit týden Literární noviny, vydávaný Svazem Československých spisovatelů.³³ „Pro 50. léta je charakteristická jednotna formy i stylu, nabízeli se nezajímavé mediální obsahy. Zmizeli reklamy i reportáže, dominovaly rozsáhlé ideologické materiály.“³⁴

³⁰ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 138

³¹ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 250

³² Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 254

³³ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 258

³⁴ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 149

Stejně jako v období protektorátu existovali i během komunistického totalitního režimu **neoficiální komunikační kanály**. O ti se postarali emigranti, ale i politické strany v exilu. Tím že byli přerušeny kontakty ze západním světem, nedostávala o něm veřejnost ani žádné informace. Zprvu byla většina exilových médií určena publiku v exilu. Mezi významné tituly v exilu můžeme zařadit revue *Skutečnost* z roku 1949 vydávané ze Ženevy generací exilových intelektuálů, *České slovo* z roku 1955, nebo měsíčník *Tribuna* z roku 1949. V roce 1951 začalo pravidelně vysílat i rádio Svobodná Evropa.³⁵ Z nejvýznamnějšího počín je podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010) *Svědectví* vydávané Pavlem Tigridem z New Yorku záměrem bylo „zbořit železnou oponu zvenčí“. V 50. letech ilegální tiskoviny téměř vymizeli, vrátili se až v 60. letech jako tzv. samizdat.³⁶

2.6.2 Fáze uvolnění

V 60. letech přišlo uvolnění a tím i prostor pro námitky, liberalizace se projevila i v kulturní a ekonomické sféře. Ve vzduchu se nesl duch reformy. Počet kulturních titulů do roku 1967 narostl o 75 %, rozšířil se i odbojový tisk. Spisovatelé a další významné kulturní osobnosti nahlas vyjadřovali nesouhlas s politikou KSČ. O revoluční náladu ve společnosti se zasloužila, kromě kulturní sféry, také nová mladá generace charakteristická bigbítovou hudbou a dlouhými vlasy.³⁷

Zásadní bylo přijetí zákona č. 81/1966 Sb., O periodickém tisku a ostatních sdělovacích prostředcích, které nově definuje poslání periodického tisku a nově periodika vznikají registrací. HSTD byla transformována na Ústřední publikační správu. Liberálnější novinářská práce přinesla zajímavější mediální obsahy. Pronikly do nich aféry a skandály nashromážděné za posledních dvacet let. Objevilo se i investigativní psaní, které mělo také stop a otvíralo úvahy o reformě politického systému. Zrušeny byly i limity pro přidělování papíru. Rostly náklady potlačovaných titulů, rostla sledovanost a poslechovost rádií a televize. Nově vznikají vědecké a odborné časopisy. Pokles nákladů postil Rudé právo. V roce 1960 se projeví se snahy, aby každý kraj měl svůj deník a každý okres týdeník, přičemž tyto tituly měly vydávat příslušné výbory KSČ, celkem jich bylo deset podle počtu krajů. Nakonec byly všechny vydávány

³⁵ Bednařík, Jiráček, Köpplová (2011), str. 274

³⁶ Pojem zavedl na počátku 50.let ruský spisovatel Nikolaj Glazkov, když rozmnožoval své cenzurou zakázané básně.

³⁷ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

s týdenní periodicitou a jejich náklad se s časem zvyšoval. V Severomoravském kraji vycházela takto Nová svoboda.³⁸

Nově vzniká Večerník Praha, jako první poválečný večerník. Obnoven byl pouliční prodej s využitím kamelotů. Vzniká časopis ABC určený školní mládeži. V roce 1957 byly založeny Hospodářské noviny jako ekonomicky orientovaný týdeník. V této době se projevují požadavky na zvýšení kvality novinářské práce. Zároveň je i zájem o rozšíření řad novinářů v důsledku zvýšení počtu periodik a růstu nákladu jednotlivých novin. Jako odraz toho je zahájeno vyučování na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v oboru Žurnalistika.³⁹

2.6.3 Pražské Jaro

Obrodný proces odstartovalo zvolení Alexandra Dubčeka do funkce prvního tajemníka UV KSČ z kraje roku 1968. Reformní křídlo KSČ a většina společnosti žádali návrat demokratických principů a snahu napravit politickou, ekonomickou i kulturní deformaci způsobenou vládou komunistické strany. Dubček se spojil s médii, aby sis získal na svou stranu veřejnost, to se mu skutečně podařilo. Mediální tlak měl podíl na rezignaci prezidenta Antonína Novotného, kterého nahradil Ludvík Svoboda. Z funkce odstoupila i většina krajských tajemníků a ustanovena byla i nová vláda. Souběžně odchází i vedení Českého rozhlasu a České televize, o což se silně zapříčinil i Svaz novinářů.⁴⁰

Došlo k demokratizaci novinářské práce, cenzura oslabila, KSČ došla k názoru, že mu stávající systém kontroly médií škodí a tak by se o kontrolu médií mělo starat Ministerstvo kultury a cenzura už bude pouze následná. Československý svaz novinářů vyjádřil na svém mimořádném sjezdu v červnu 1968 sympatii s Dubčkovým vedením a podal požadavek na úplné zrušení cenzury. Pár dnů na to byl přijat zákon č. 84/1968 Sb., který hlásil, že cenzura je nepřipustná. Zanikla i Ústřední publikační správa.⁴¹

Představitelé pětky v čele s Brežněvem vyvíjeli na KSČ tlak, aby vrátili do země obrodný proces. Věděli, že demokratizace médií a ztráta vedoucí úlohy KSČ v médiích by znamenala smrtelnou hrozbu pro režim. V noci z 20. na 21. srpna 1968 zahájilo pět zemí Varšavské smlouvy vojenskou intervenci do Československa. Okupační vojáci se

³⁸ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 290

³⁹ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 302

⁴⁰ Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

⁴¹ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 182

setkali s odporem pouze při obsazování budovy ČsRo. Předsednictvo ÚV KSČ ve svém prohlášení intervenci odmítlo, prohlášení rozhlas přečetl, ale ještě v průběhu četní byl odpojen.⁴²

Média sehrávají v této době významnou roli, jsou jakousi stmelující silou veřejnosti a vedou společnost v odporu proti okupaci. Pár dní po okupaci ilegálně vysílala i Československá televize v improvizovaných studiích, několikrát denně vycházel i ilegální tisk, periodika podporovala Dubčekovo vedení. Brežněv požadoval odvolání ředitelů ČsRo a ČsT, odstartoval rozsáhlou mediální propagandu, když spustil stanici Vltava a začal vydávat periodikum Zprávy pod velením sovětských vojsk.⁴³

Nejvyšší političtí představitelé byli v Moskvě nuceni podepsat Moskevský protokol, který je zavázal k zásadním politickým krokům a podpořili tím i intervenci. Obnovila se cenzurní instituce a vznikl Úřad pro tisk a informace (ÚTI). Nový vtaħ moci a médií byl upraven již v září zákonem č. 127/1968 Sb. stanovil sankce pro vydavatele, upřesnil funkci ÚTI a umožnil opět cenzuru. Vedle ÚTI vznikl s federalizací i Federální výbor pro tisk a informace. Za úkol měl sledovat dodržování tiskového zákona, sledovat práci redakcí a uplatňovat následnou cenzuru.⁴⁴

Dalším důležitým mezníkem je leden 1969 a upálení Jana Palacha, který chtěl vyjádřit protest proti náhlé letargii, do které společnost upadla a oproti ztrátě svobody. Na tento popud v televizi i rozhlas vystoupili někteří publicisté, po tomto následovala personální očista v médiích. Znovu začala předběžná cenzura. Činnost ukončila mnohá média. Dubček odstupuje v roce 1969 z funkce a nahrazuje ho Gustav Husák, který otevřeně souhlasí s omezováním svobody slova.⁴⁵

2.7 Období normalizace

Nástupem Gustava Husáka do funkce prvního tajemníka KSČ (později i do funkce hlavy státu) nastává proces zvaný jako normalizace. Znamenalo to návrat k poměrům panujícím před rokem 1968. Lidé vyjadřovali nesouhlas s normalizací, ale jejich protesty byly potlačeny příslušníky Sboru národní bezpečnosti a Lidových milicí, ti se zároveň zbavovali členů podporujících reformní snahy Pražského jara. V KSČ mezitím probíhala očista stoupenců Dubčekova vedení. Během prověrek testující členy

⁴² Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 188

⁴³ tamtéž

⁴⁴ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 310

⁴⁵ Končelík, Večeřa, Orsák (2010), str. 190

KSČ na jejich postoje k situaci v letech 1968-69 a k invazi vojsk Varšavské smlouvy, bylo ze stany vyloučeno kolem půl milionu lidí, tedy zhruba jedna třetina členů.⁴⁶

„Média měla v konsolidačních plánech normalizační politiky významné místo, byla chápána jako nástroj formující veřejné mínění, na druhou stranu sama stála v čele reformního období, proto bylo třeba přizpůsobit média novým poměrům“⁴⁷

Bylo jasné, že nové vedení státu a země se bude snažit rychle dostat média pod svoji kontrolu. Husák prohlásil, že pokud KSČ má plnit úlohu vedoucí politické síly, je nutné, aby si zajistila rozhodující ideový vliv na tisk, rozhlas a televizi. Média nejvíce spojována s reformními snahami Pražského jara byla zakázána, mezi nimi Listy (periodikum Svazu československých spisovatelů navazující na Literární noviny), Plamen, Studentské listy, My 1969, Zítřek, aj. Celkem došlo v letech 1969-1971 ke zrušení 156 registrovaných periodik. Souběžně poklesla také výše nákladů tištěných titulů. Československou stranu socialistickou dále reprezentoval deník Svobodné slovo, Československou stranu lidovou deník Lidová demokracie, Československý sport pak byl vydáván Československým svazem tělesné výchovy. Pro ženy vydával Český svaz žen časopisy Vlasta nebo Praktická žena.⁴⁸

Zároveň ale vznikají i nové tituly, které měly podpořit vládnoucí stranu. Takto začal vycházet týdeník Aktualit, Novosti (který informoval o dění v SSSR), periodika ÚV KSČ týdeník Tribuna a Tvorba. U stávajících titulů bylo třeba vydobýt si loajalitu novinářů. V Rudém právu vznikl manifest s názvem Slovo do vlastních řad, který podporoval stávající režim a naopak kritizoval působení médií v reformním hnutí, dále požadoval personální očistu a vytvoření podmínek, aby se podobné zapojení médií „do aktivit nepřátelských režimu“ už nemohlo opakovat.⁴⁹

Pro řadu novinářů znamenaly personální čistky konec profesní činnosti, celkem skončila asi jedna třetina. Emigrovalo přes 160 novinářů, ze Svazu českých novinářů bylo vyloučeno přes 800 členů, docházelo také k personálním změnám ve vedení ale i mimo něj. Přednostně zůstávali lidé ochotní podpořit normalizaci a celou okupaci. Vznikl dokonce etický kodex socialistického novináře. Po roce 1972 měl už režim přísnou kontrolu nad všemi aspekty novinářské práce, které prisuzoval zásadní vliv při formování veřejného mínění. Velice důsledná byla kontrola médií a pracovat v nich mohli jen politicky korektní novináři. Úsilí bylo vynakládáno také na socialistickou

⁴⁶ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 323

⁴⁷ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 326

⁴⁸ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 327

⁴⁹ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 329

výchovu nových novinářů, fungovaly různé kurzy, programy, ale i univerzitní pracoviště při Karlově univerzitě, o které byl velký zájem. Politická moc zasáhla proti představitelům opozičních názorů ve společnosti. Před soudem stálo několik takových.⁵⁰

Podle Bednařík, Jirák, Köpplová (2011) se legislativa se v mediálním systému nezměnila. Existovala fungující legislativa, která vykonávala dozor, monitorovala situaci a následně trestala. Na činnost médií dohlížel Český úřad pro tisk a informace, který fungoval od roku 1969 a jeho činnost vycházela z ustanovení ÚV KSČ. Jeho činnost skončila v roce 1988. Na začátku 80. let vznikl Federální úřad pro tisk a informace, který spadl přímo pod federální vládu.

„Na druhou stranu režim usiloval o uspokojení potřeb obyvatelstva pokud jde o využívání volného času a dbal na rozvoj tisku i rozhlasového a televizního vysílání. propojování ideologického působení se zábavou je jedním z výrazných rysů mediální situace v období normalizace.“⁵¹

V 80. letech se počet deníků v zemi neměnil, začal ale růst nákladů, spolu s ním i ceny periodického tisku. Mimo komunistického tisku se začaly dovážet i tituly ze západu. Problémem se stala zastaralá technologie tisku a novinového papíru, respektive objem novinového papíru, to z důvodu nedostatku finančních prostředků, které by bylo potřeba k modernizaci. Nabídka neuspokojovala poptávku, některé tituly se staly nedostatkovým zbožím, jako spousta dalšího zboží během období normalizace. ÚV KSČ schvaloval velikost nákladů i přiděl papíru pro jednotlivé tituly. Významné místo a výjimečné postavení měl populární týdeník Mladý svět, jednalo se o titul životní ho stylu vydávaný ÚV Socialistického svazu mládeže. Působili zde mnoho novinářů, kteří se prosadili po roce 1989. Jednalo se o jeden z nejžádanějších titulů.⁵²

⁵⁰ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

⁵¹ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 337

⁵² Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 339

2.8 Pád železné opony

Po **rozpadu sovětského bloku** se protesty veřejnosti ve velké míře zvětšovali, lidé chtěly reformy, uvědomovaly si ekonomickou zaostalost i nesvobodu, která panovala. S ruským prezidentem Gromačovem přišla představa parlamentní demokracie. Na začátku roku 1989 došlo k řadě politických událostí v Evropě, které signalizovali změnu. V SSSR došlo ke stávce horníků, v Maďarsku byla rozpuštěna Socialistická dělnická strana, v Německu byla otevřena hranice na západní stranu.⁵³

V roce 1989 stoupalo v české společnosti napětí a nespokojenost obyvatel se stávající situací. V lednu při příležitosti 20. výročí upálení studenta Jana Palacha se uskutečnili na Václavském náměstí v Praze demonstrace, které pak pokračovali v průběhu celého roku. V únoru byla podepsána petice Několik vět, která žádala politický dialog. Napětí vyvrcholilo manifestací k příležitosti Dne studentstva 17. listopadu, akce byla násilně zastavena, v důsledku toho hned druhý den vypukla další stávka.⁵⁴

Podle Bednařík, Jirák, Köpplová (2011) slábla i ochota médií podílet se na propagaci režimu. Využívání médií k politickému a ideologickému prospěchu už nefungovalo. Mnoho novinářů z oficiálních médií podepsalo Několik vět, čímž se potvrzuje jejich neochota spolupracovat s režimem. V rámci demonstrací během roku 1989 média požadovala odstranění státní kontroly a prostor pro politicky nezávislá média, novináři chtěli navázat na stav z Pražského jara. Žádala svoboda projevu a přístup k nezmanipulovaným informacím. První odezvy na požadavek redakční nezávislosti se objevili hned druhý den po událostech ze 17. listopadu, kdy Mladá fronta a Svobodné slovo informovaly o útoku pořádkových sil a přidaly se i další periodika.

Pojmem, který je nutné zmínit je Charta 77. Jednalo se o společenství lidí, kteří byli režimem odtlačeni na okraj společnosti a vytvořili velkou organizovanou skupinu. Jejich hlavní vizí bylo prosazovat respektování lidských práva a svobod v naší zemi i ve světě. Režim se dlouho proti nim snažil bojovat, ale jejich postavení bylo silné. Členové Charty 77 vydávali řadu samizdatových periodik.⁵⁵

⁵³ Podle Končelík, Večeřa, Orsák (2010)

⁵⁴ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 361

⁵⁵ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 347

Důležitou úlohu tady sehrálo Občanské fórum, sdružení společnosti, po jejich jednáních s delegací federální vlády a Národní fronty došlo v prosinci ke vzniku tzv. vlády národního porozumění a k rekonstrukci vlády. Změnil se název státu na Československá federativní republika a v čele federativního shromáždění stanul Alexandr Dubček. Prezidentem byl zvolen disident, dramatik, člen Charty 77 a představitel Občanského fóra Václav Havel. Tímto byl zahájen proces transformace československé společnosti, o kterém blíže v následující kapitole.⁵⁶

Shrnutí kapitoly

V této kapitole jsme objasnili fungování médií v kontextu historických událostí. Systematicky jsem definovali vývoj periodického tisku, který si ve sledovaném období prošel velkými změnami. Zaznamenány byly všechny důležité mezníky od vzniku Československého státu až k pádu komunistického režimu.

Důležité pro pochopení celého textu bylo vymezení základních pojmů související s členěním periodik dle různých kritérií a definice tištěné žurnalistiky jako takové. I o tomto kapitola pojednávala.

Rozpad východního bloku znamenal pro mnohé země, včetně Československa, počátek ekonomické, politické, sociální a kulturní transformace. Všechno bylo potřeba přebudovat nebo vybudovat úplně od znovu, zpravidla s podporou demokratických západních zemí. Tímto přichází dlouhotrvající proces známý jako transformace, který budeme blíže definovat v následující kapitole.

„Československá televize lže, jako když Rudé právo tiskne!“

heslo z manifestací v listopadu 1989

⁵⁶ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 361

3 Proces transformace tištěných médií

V této kapitole budeme hovořit o tom, jak probíhala transformace celé české společnosti. Vymezíme si základní pojmy a principy privatizace i její dopad na strukturu vlastnictví periodického tisku u nás. Následně se zaměříme konkrétně na mediální trh a na to jak jej ovlivnil proces transformace. Definujeme právní úpravu tištěných médií, která musela po skončení socialistických ideálů zavést svobodu slova a další mezníky nutné pro demokratické fungování.

V samotném závěru kapitoly se pokusíme objasnit, jak se transformační proces odrazil v prostředí regionálních novin se zaměřením na Moravskoslezský kraj a námi sledované periodikum Moravskoslezský den. Cílem kapitoly bude zmapovat transformační jevy a jejich promítnutí se na tištěná média.

3.1 Transformace ekonomiky a společnosti

Transformace je podle Žídka (2006) charakterizována jako změna celého systému fungování ekonomiky nebo dokonce společnosti. V případě (tehdy ještě) Československé republiky se jednalo o změnu ze systému centrálně plánované ekonomiky na tržní. Transformace je velice složitý proces, ve kterém se všechny subjekty musí přizpůsobit radikálně změněným podmínkám.

Byl to obrovský úkol, který neměl v dějinách obdoby, protože bylo nutné deregulovat všechny ceny, otevřít domácí trhy zahraničnímu zboží a privatizovat téměř veškerý majetek v zemi. **První fází** byla liberalizace trhů a stabilizace ekonomiky. Liberalizace spočívala zejména v deregulaci cen a mezd, především v zemědělském sektoru, povolení soukromého podnikání a zavedení vnitřní konvertibility měny. Stabilizaci pak bylo nutné provést po liberalizaci ekonomiky. **Druhou fází** byla privatizace a restrukturalizace podniků. Privatizací se budeme blíže zabývat dále v textu.⁵⁷

V politické oblasti dochází k budování demokratické politické reprezentace. Některé strany se zachovaly, Komunistická strana Československa se přejmenovala na Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM). Jiné strany přišly po delší časové odmlce, mezi ně patří strana sociálně demokratická, ale vznikly i strany zcela nové.

⁵⁷ Podle Holman (2000)

Dochází také k oddělení Občanského fóra v roce 1991 a je založena Občanská demokratická strana (ODS), v jejímž čele stane ekonom Václav Klaus. Nově vzniká také Občanská demokratická aliance, Levý blok, Hnutí za samosprávnou demokracii nebo Sdružení pro republiku.⁵⁸

Mezitím napětí, které panovalo mezi Českou a Slovenskou republikou dospělo 1. ledna 1993 až k rozdělení států. Na podzim 1992 byl přijat tzv. lustrační zákon, který zakazoval osobám, které spolupracovaly se Státní bezpečností, vykonávat vedoucí funkce ve státní sféře.

První samostatné demokratické **parlamentní volby** v roce 1992 vyhrála ODS, která utvořila koalici s Křesťanskodemokratickou stranou a Václav Klaus se stal předsedou vlády. Svůj mandát pak obhájil i v dalších volbách v roce 1996, kdy ODS opět ve volbách zvítězila, tentokrát se těsně za ní ocitla ČSSD v čele s Milošem Zemanem. Na podzim roku 1996 se konaly první volby do horní komory parlamentu, Česká republika se tímto stala republikou s dvoukomorovým parlamentním systémem složeným z Poslanecké sněmovny a Senátu.⁵⁹

V roce 1997 se vyhroutila zhoršující se politická a sociální situace a vzniklo silné politické napětí. ODS se ocitla na vlně kritiky až nakonec Václav Klaus rezignoval na funkci předsedy vlády a spolu s celou ODS se dostává do opozice. Byly vyhlášeny předčasné volby ve kterých zvítězila ČSSD. Tato strana byla u vlády až do roku 2006, kdy ji vystřídala opět ODS, tentokrát v čele s Miroslavem Topolánkem.⁶⁰

Předčasně ale padla i tato vláda, a to v roce 2009. Byla proto ustanovena provizorní vláda, nebo jinak „úřednická vláda“⁶¹ v čele s Janem Fišerem, která mandát vykonávala až do voleb květnových voleb roku 2010. Po těchto volbách se ujímá vlády ODS spolu s předsedou strany Petrem Nečasem. Koalici vytvořila ODS, TOP 09 a VV.

⁶² Vláda funguje i s premiérem Nečasem až do dnešního dne.

„Česká republika se po roce 1989 vyprofilovala jako stát s výraznou orientací na spotřebitelský průmysl (zejména automobilový) a relativně stabilním bankovním sektorem se silným vlivem zahraničních vlastníků. Současně se stala zemí s poměrně vysokou mírou politické nestability, kolísající důvěrou veřejnosti v politickou

⁵⁸ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 362

⁵⁹ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 333

⁶⁰ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 335

⁶¹ Úřední vláda je definována jako překlenovací vláda, od které se nečekají žádná zásadní politická rozhodnutí, má pouze udržovat běžný chod státu do jmenování plnokrevné „politické“ vlády.

⁶² Rozmajzl, Fischer: Uzavřu demisní epilog a vyrazím na chalupu. *Ihned.cz*. 24. června 2010. [cit. 10.4.2013]

*reprezentaci, zanedbatelnou úroveň politické kultury, nízkou mírou vymahatelnosti práva s silně korupčním prostředím...*⁶³

3.2 Přeměna mediálního systému

Stejně jako celá společnost i média na počátku 90. let prošla transformací. *„Došlo k přeměně společenského postavení, ekonomického zakotvení a politického působení médií. Nástup liberálně demokratického režimu s tržními vztahy, dominujícím soukromým vlastnictvím znamenal přechod z autoritářského modelu řízení médií sloužících především propagandistickým a ideově osvětovým cílům k systému, kde mají být masová média především institucí svobody projevu a veřejným prostorem sloužícím k diskusím o věcech veřejného zájmu, ale také oblastí soukromého podnikání poskytující zábavu a rozptýlení.“*⁶⁴ Tisk byl první komoditou, která přešla z vlastnictví státu, politických stran nebo společenských organizací do soukromého vlastnictví.

Podle Bednařík, Jirák, Köpplová (2011) se mediální systém přetvářel v několika rovinách:

- transformovala se vnější normativní rámec, změnila se legislativa,
- změnil se ekonomický rámec fungování médií,
- transformoval se obsah mediální produkce,
- transformovaly se vztahy uvnitř mediálního sektoru, to především vlastnické vztahy,
- transformovala se poptávka, lidé mohli v nových podmínkách klást na média jiné nároky a využívat je jiným způsobem.

V médiích probíhal proces odstátnění i bez právní legislativy. Vznik soukromých médií se tak konal v podstatě „mimoprávně“, ale s tolerancí ze strany státu. Zaměstnanci, zejména tištěných médií, přebírali redakce pod vlastní správu. Podle Bednařík, Jirák, Köpplová (2011) v tisku odstátnění probíhalo přeměnou stávajících titulů, obnovováním titulů, které během režimu nemohly vycházet nebo zakládání nových titulů.

⁶³ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 363

⁶⁴ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 368

Přeměna stávajících titulů byla úspěšná u periodik, se kterými se setkáváme dodnes, týkala se Mladé fronty, Rudého práva nebo týdeníku Hospodářské noviny, který se tímto změnil na deník. V některých případech sice přeměna proběhla, ale časem list zanikl, stalo se tak například u Svobodného slova, které začalo vydávat vydavatelství Melantrich, deník se v přejmenoval na Slovo, vycházel pod několika vlastníky, až nakonec v roce 2001 zcela zanikl.

Obnovené tituly vznikaly často z nostalgických důvodů, můžeme mezi ně zařadit Lidové noviny, které fungují dodnes a symbolizovaly životní kulturní úroveň meziválečného Československa. Obnoveny byly i některé tituly vycházející jako samizdat.

Nově vznikly tituly, které deklarovaly polické postoje, vzhledem k době zejména pravicové, levicové periodika byly společensky nepřijatelné, existovalo pouze levicové Právo. Z pravicových listů nově vycházel Metropolitní telegraf nebo prostor. Objevovaly se i pokusy o založení bulvárních deníků, vzniká Expres (1990-1996) a Blesk (1992-současnost). Blesk je chápán jako jeden z nejúspěšnějších počínů v oblasti tištěných médií. Možná i proto, že v České společnosti neměla bulvární média velkou tradici, tak jak tomu je v jiných zemích jako v Americe, Francii nebo Anglii. Úspěšnější bylo zakládání nových časopisů, vzniká týdeník Reflex, časopis Respekt nebo mutace zahraničních titulů jako Elle nebo Reader's Digest.

Privatizovaná tištěná média neměla dostatek řídicích zkušeností, potřebný management, ale ani dostatek finančních prostředků na technologickou modernizaci redakcí. Rozpadla se i distribuční síť a vydavatelství se musela vybudovat novou. Přicházejí proto **zahraniční vydavatelé** z okolních zemí, především z Německa.⁶⁵

Vydávání periodického tisku vždy bylo ovlivněno ekonomickou situací. Po roce 1989 s prvními ekonomickými reformami se zvýšily výdaje ekonomických subjektů na reklamu, která se stala novým a nejdůležitějším zdrojem financování médií. Zdroje z reklam nahradily zrušené státní dotace. Politickou závislost tedy závislost na státu, vyměnila závislost ekonomická, média se staly závislými na příjmech z inzerce. Objem inzercí narůstal s transformací plánované hospodářství na tržní hospodářství.⁶⁶

Paralelně probíhalo zdražování cen papíru, energie, tiskárenských a distribučních služeb, to mělo za následek zvyšování prodejní ceny periodického tisku. S otevřením trhu se zvýšil počet titulů a v zniku specializovaných periodik, prodejnost

⁶⁵ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 369

⁶⁶ Rataj (2011), str. 14

periodik tak měla tendenci klesat. Důležitým faktorem při objemu inzerce byl i počet potencionálních čtenářů, čím menší skupině potencionálních adresátů byl obsah nabízen, tím nižší byla prodejnost periodika, tím nižší byla také inzerce soukromých subjektů a zisk periodika a jeho ekonomická stabilita.⁶⁷

Komerzializace

Pojem komerzializace jde ruku v ruce v přeměnou mediálního systému. Komerzializaci lze chápat podle vymezení Denise McQuaila (1999), který tento proces ztotožňuje se snahou o dosažení maximálního zisku a s velkovýrobní, nízkonákladovou a masovou produkcí a distribucí, cílenou především na novou průmyslovou pracující třídu. Komerzializace je ale také neoddělitelně spjatá s politickou dimenzí transformace. Vztahuje se k normativním rámcům nastaveným v rámci politické transformace, které vedly k privatizaci a změnám ve vlastnictví. A zpětně jsou tyto změny provázány s pravidly fungování trhu a ekonomickou transformací.

3.3 Právní úprava tištěných médií

Budování nového systému médií bylo podmíněno vznikem **nové legislativy**, která by zajistila oddělení státu a médií a osamostatnění se od dosavadních vydavatelů tisku, tedy státu a politických stran.

Právo se dělí na několik větví, nejdůležitější pro náš výklad je členění na právo veřejné a soukromé. Veřejné právo se týká zpravidla vztahů mezi státem a občanem, soukromé pak mezi občanem a občanem. Dalším hlediskem je dělení na vnitrostátní, evropské nebo mezinárodní právo. Nejvyšší právní sílu má ústava a ústavní zákony, tyto obsahují vymezení hodnot a principů státu.⁶⁸

Federální shromáždění přijalo po pádu režimu hned v roce 1989 ústavní zákon č. 135/1989 Sb., kterým se měnil Ústavní zákon Československé socialistické republiky. Ústava vypustila článek o vedoucí úloze KSČ ve státě i společnosti. V roce 1991 byla Federálním shromážděním přijata Listina základních práv a svobod a stala se součástí ústavního pořádku. Po rozpadu Československa Česká republika převzala právní řád z ČSFR.

⁶⁷ Podle Bednařík, Jirák, Köpplová (2011)

⁶⁸ Benda (2007), str. 23

Po listopadu 1989 se zákon o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích, který platil doposud, dostal do rozporu s nově přijatou ústavou nebo se některá jeho ustanovení stala z důvodu transformace společnosti nepoužitelnými. Federální shromáždění proto schválilo 28. 3. 1990 novelizaci zákona č. 86/1990 Sb., která spočívala v odstranění právnických překážek, bránící svobodnému působení hromadných sdělovacích prostředků. Mimo jiné došlo ke zrušení cenzurních pravomocí Federálního úřadu pro tisk a informace. Dále bylo nahrazeno dřívější licencování jakékoli vydavatelské aktivity jednodušší procedurou pouhé registrace, což umožnilo soukromé podnikání v oblasti hromadných sdělovacích prostředků. V případě okresních periodik stačilo opatřit si živnostenské oprávnění, podat referátu kultury okresního úřadu přihlášku k registraci periodického tisku, zaplatit dvoutisícový poplatek a mít finance na vydávání titulu.⁶⁹

V květnu roku 1990 byl Federální úřad pro tisk a informace zrušen zákonem č. 166/1990 Sb. Obecný legislativní rámec pro fungování médií vytvořil ústavní zákon č. 23/1991 Sb. ve kterém je v článku 17 Listiny základních práv a svobod zakotvena svoboda projevu a právo na informace.

Od roku 1991 pak byly v parlamentu zahájeny práce na přípravě **nového tiskového zákona**, ale trvalo bezmála deset let, než byl schválen. V roce 1992 byl předložen návrh zákona o hromadných sdělovacích prostředcích, který měl povahu univerzálního mediálního zákona, neuspěl ale ani u novinářské obce ani u poslanců a nakonec byl zamítnut a vrácen zpět vládě. V roce 1995 pak přišla podobná situace, když byl předložen zákon o periodickém tisku, nebylo zde už upraveno celé mediální spektrum, ale výhradně jen tisk. Tento návrh, přestože byl liberálnější, nebyl opět přijat. Hlavními důvody pro nepřijetí bylo zrušení přístupu k informacím pro novináře a zrušení práva na ochranu zdroje. V roce 2000 byl Poslanecké sněmovně (PS) předložen již v pořadí třetí koncept, který po velkých peripetiích a předělávkách ze strany PS a následném vrácení Senátem zpět do PS, konečně přijat.⁷⁰

Podle Bendy (2007) ztratil tiskový zákon díky úpravám na kvalitě, ve své knize zmiňuje například vypuštění paragrafu, který stanovoval sankce za nezveřejňování odpovědi a dodatečného sdělení. Úpravy tak vedly k tomu, že se značně pozměnil celý koncept zákona. Opět zde není kladen zřetel na vlastnické poměry, které jsou tak bez omezení. Hned rok na to je přijata novela tiskového zákona dána vyhláškou

⁶⁹ Rataj (2011), str. 12

⁷⁰ Benda (2007), str. 34

Ministerstva kultury č. 55/2000 Sb., kterou je zajímavé zmínit z hlediska zaměření práce na regionální médium, jednalo se o určení regionální příslušnosti příjemců regionálního povinného výtisku periodického tisku. Tato novela byla hned další rok zrušena.

Dlouho se zvažovalo vytvoření mediálního zákona, který by zahrnoval všechny hromadné sdělovací prostředky, tedy tisk, rozhlas, televizi, zpravodajské agentury a i nové média jako internet. Zahrnuta měla být i koncentrace a vlastnictví médií. Bez ohledu na přípravy univerzálního mediálního zákona byl ještě v roce 1991 přijat zákon č. 268/1991 Sb. o provozování rozhlasového a televizního vysílání, byl přijat téměř okamžitě. O rok později vznikl zákon č. 517/1992 Sb. o České tiskové kanceláři. Tentýž rok byly přijaty i zákony regulující veřejnoprávní média, Českou televizi a Český rozhlas.⁷¹

Do doby přijetí tiskového zákona tady fungoval zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích. Zákon v té době upravoval registrační systém periodického tisku a stanovoval podmínky pro jeho vydávání, odpovědnost šéfredaktora a postavení vydavatele. Přičemž redakce jmenováním obsazoval stát. Na jaře 1968 při uvolňování napjaté politické atmosféry se začali objevovat první požadavky na zrušení cenzury. Tyto požadavky zpečetil zákon č. 84/1968 Sb., kdy je podle nového přístupu komunistů cenzura brána jako nepřijatelná. Do srpna téhož roku byla média nezávislá a bez dohledu komunistické strany. Už na konci srpna ale byla obnovena cenzurní instituce, byl založen Úřad pro tisk a informace, to vše bylo zpečetěno v zákone č. 127/1968 Sb. V roce 1969 byly zřízeny další dva orgány Český úřad pro tisk a informace a Federální výbor pro tisk a informace. Tímto se nově zodpovědnými za obsah vydání stali šéfredaktoři. Jednalo se tedy o typ autocenzury, přičemž šéfredaktor kontroloval i nezávadnost ideologického obsahu.

Nový tiskový zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů, byl parlamentem ČR přijat až v únoru roku 2000. Obsahoval například úpravu práv a povinností vydavatelů novin a časopisů v rámci evidence periodického tisku, tím zanikla povinnost vydavatelů regionálního periodického tisku registrovat své tituly na příslušných okresních úřadech. Místo toho vydavatelé museli své tituly bezplatně registrovat na Ministerstvu kultury

⁷¹ Benda (2007), str. 40

ČR s podmínkou založení živnostenského oprávnění. Zákonem bylo upraveno také právo na odpověď a dodatečné sdělení.⁷²

3.4 Privatizace

Na počátku roku 1990 byla vlastnická struktura v československé ekonomice téměř ze 100 % vlastnictvím státu. Taková pozice státu byla zcela nepřijatelná pro tržní hospodářství. *„Československo se změnilo z centrálně plánovaného hospodářství, podřízeného RVHP jako určující nadnárodní struktury, v liberálně orientovanou ekonomiku.“*⁷³ Důležitým úkolem přitom bylo privatizovat státní podniky.

*„Privatizace je nejvyšší prioritou všech opravdu reformujících se ekonomik. Hromadný přesun vlastnických práv z rukou vlády do soukromých rukou je nezbytný, pokud se tyto ekonomiky mají stát tržními systémy. Privatizace musí být provedena rychle. Tisíce státních podniků musí být privatizovány během několika měsíců nebo let.“*⁷⁴

Holman (2010) dokonce uvádí, že privatizace je samotným jádrem transformace. Ekonomové evropských postkomunistických zemích se shodovali, že je privatizace nezbytná. Veřejné mínění bylo privatizaci nakloněno a politikové byli odhodláni ji uskutečnit. Spory se sice vedly o strategii privatizace. Ekonomové hledali kroky, jak majetek odstátnit.

3.4.1 Privatizace a restrukturalizace

*„Restrukturalizaci lze rozdělit do dvou fází v první etapě se jednalo zejména o rozdělování větších, neefektivních podniků na menší, efektivnější a životaschopné části a zároveň o uzavírání neefektivních a neživotaschopných částí. Ve druhé etapě pak šlo o kapitálové investice do perspektivních podniků, určené převážně na modernizaci jejich výrobních kapacit.“*⁷⁵

V Československu probíhal mezi spor o to, jestli mají být podniky nejdříve státem restrukturalizovány a teprve pak privatizovány, nebo naopak, jestli mají být nejprve privatizovány a jejich restrukturalizace má být ponechána až novým vlastníkům

⁷² Benda (2007), str. 44

⁷³ Bednařík, Jirák, Köpplová (2011), str. 361

⁷⁴ Klaus (1995), str. 78

⁷⁵ Holman (2010), str. 49

ze soukromé sféry. S ekonomickými reformami byl nakonec přijat druhý scénář. V souladu s myšlenkou rychlé privatizace bylo důležité nejdříve prodat podniky do soukromého vlastnictví, a pak teprve mohla započnout samotná restrukturalizace. V konečném důsledku ale restrukturalizace s části probíhala už se samotnou privatizací. Proces schvalování privatizačních projektů byl totiž zároveň procesem rozdělování mnoha podniků na menší části, probíhala tedy restrukturalizace. Privatizační projekty často navrhovaly rozdělení podniku na části a privatizaci jednotlivých částí.⁷⁶

3.4.1 Restituce

Jedním z těchto kroků byla restituce, která znamenala navrácení majetku státem zabaveného majetku jeho původním vlastníkům (Židek, 2006). Tento postup ale zaznamenal velký odpor ze strany společnosti, ale i ekonomů. *„Každý kdo vyrukuje s vrácením ukradeného majetku, přispívá ke vzniku zbytečných sporů a ty se mohou stát bariérou dělící nás jedny od druhých. Většinou ani nevrací majetek ten, kdo jej ukradl, ale ten, kdo byl komunismem také poškozen.“*⁷⁷. Restituce probíhali v průběhu celých 90. let a vyrovnání s církevní obcí se řeší ještě dnes.

3.4.2 Malá privatizace

V roce 1991 byl zahájen další významný přesun majetku přes tzv. malou privatizaci. Její podstatou byl prodej většinou malých jednotek ve veřejných akcích, jednalo se zejména o provozovny služeb, obchodu a stravování. Veřejné aukce řídili privatizační komise. V případě nezájmu ze strany kupujících docházelo k Holandským dražbám, ve kterých docházelo ke snížení vyvolávací ceny.⁷⁸ Prvního kola dražeb se mohli zúčastnit jen domácí podnikatelé, pokud neměli zájem, v druhém kole byl předmět nabídnut zahraničním investorům.

V malé privatizaci bylo prodáno na území České republiky celkem 22 212 jednotek za 30 052 milionů, tento obnos směřoval do Fondu národního majetku. Malá privatizace je hodnocena celkem pozitivně, otevřela dveře malému a střednímu podnikání, kritiku si zasloužila kvůli dluhovému financování podniků.⁷⁹

⁷⁶ Holman (2010), str. 50

⁷⁷ Klaus (1995), str. 121

⁷⁸ Někteří v této souvislosti hovoří o zneužití tohoto způsobu dražeb, přičemž docházelo k domluvám mezi účastníky, aby se Holandské dražby konaly ve snaze snížit vyvolávací cenu.

⁷⁹ Podle Židek (2006)

3.4.3 Velká privatizace

Ekonomové se v letech 1991 a 1994 uchýlili k velké privatizaci, která proběhla ve dvou vlnách. Tímto krokem mělo dojít ke zvýšení efektivnosti hospodářství, zrušení monopolu zavedení tržního řádu. Velký spor ale nastal kvůli rychlosti s jakou byla privatizace odstartována. Privatizace se skládala z několika metod převodu majetku⁸⁰:

- kuponová privatizace
- veřejné aukce
- veřejné soutěže
- přímé prodeje předem určenému vlastníkovi
- transformace na a.s. a prodej akcií
- bezúplatný převod majetku (městům, obcím, nebo restituentům)
- dočasné ponechání majetku ve Fondu národního majetku

Nejvýznamnější metodou privatizace byla kuponová privatizace⁸¹, kterou bylo nabídnuto téměř 50 % všech akciových společností. Do prvního kola kuponové privatizace bylo zařazeno 1491 akciových společností a oficiálně byla ukončena v lednu 1993. Zisk pro stát byl ve výši 6 miliard Kčs. Druhá vlna privatizace se v důsledku rozpadu Československa konala už jen na území České republiky, vznikla spontánně po první vlně a začala v říjnu 1993, oficiální konec je pak datován na 31. 12. 1994. Zisk pro stát byl tentokrát 4,4 miliardy Kč a zúčastnilo se ho 6 169 tisíc občanů, což bylo ještě více než v první vlně.⁸²

Tab. 3.1 Analýza rychlosti privatizace

	Rychlá privatizace	Pomalá privatizace
Výhody	rychlé odstátnění a odříznutí podniků od státního rozpočtu podniky se učí tržním zákonům	možnost uvážlivého hledání vhodného vlastníka
Nevýhody	komplikované usazování vlastnických práv pro privatizaci	předprivatizační agónie podniky by se mohly dostat do rukou managementu, tzv. živelná privatizace

zdroj: Loužek (2002)

⁸⁰ Židek (2006), str. 168

⁸¹ Za autory této formy jsou považováni Dušan Tríska, Tomáš Ježek a Václav Klaus.

⁸² Židek (2006), str. 172

Kuponová privatizace byla jedním z nespornějších momentů celé transformace. Někteří ji považují za nespravedlivou, jiní zase naopak. Někteří ji spojují s korupcí, jiní vyzdvihují její transparentnost.⁸³ Úkolem této práce ale není tento proces hodnotit, ale pouze popsat.

3.5 Distribuce tisku – privatizace a koncentrace

Podstatným mezníkem při podnikání s periodickým tiskem je distribuce. Proto si na tomto místě vyhradíme prostor pro základní charakteristiku a vývoj distribuce tisku v českém prostředí. Navíc, jak si řekneme dále, se v distribuci tisku značně projevil fenomén koncentrace vlastnictví.

Úkolem distribuce je zprostředkovat tisk od vydavatele k adresátovi. Úspěch vydavatele je ve velké míře ovlivněn kvalitou a rozsahem distribuční sítě. Podle Rataje (2011) v roce 1989 ovlivnil distribuci rozpad poštovní novinové služby (dále PNS). PNS vznikla v roce 1953 a měla ji pod kontrolou vládnoucí komunistická strana. V malé privatizaci v letech 1991 až 1992 byly stánky PNS rozebrány soukromníky, ti pak pro ně našli nové využití nebo v konkurenci vůbec neobstály a skončili. Do roku 1990 byla ale PNS monopolem pro distribuci tisku, i když paralelně vznikaly první soukromé distribuční společnosti, ty se na trhu podělily o 5-10 % tištěných periodik. V roce 1992 byla založena distribuční společnost Mediaprint & Kapa Pressegrasso, s.r.o. (dále MPK) s celostátním působností. V roce 1993, po privatizaci PNS, činil její podíl na celkové distribuci tisku stále 90 % prodaných nákladů z toho ale 35-40 % na předplatném, kde PNS stále držela monopol. Od roku 2000 ve volném prodeji působ na trhu prakticky jen dva distributoři a to PNS, s podílem 65 % a MPK s podílem 35 %.⁸⁴

⁸³ Podle Židek (2006)

⁸⁴ Vidomus, MPK versus akcionáři PNS. Britské listy 7.7.2005. [cit.14.2.2013]

3.6 Transformační proces v kontextu regionálních médií

3.6.1 Strukturální proměna regionálního tisku

Waschková Císařová (2007) považuje za spouštěcí mechanismus strukturální proměny médií změnu politického a společenského systému v ČR po roce 1989. Ve své publikaci identifikovala možné vlivy na vývoj a strukturální proměnu mediálního subsystému lokálního a regionálního tisku v ČR. Na obecné rovině lze charakterizovat strukturující a transformační činitele mediálního systému:

1. politicko-ekonomické
2. technologické
3. socio-kulturní

V procesu **politicko-ekonomické** strukturální transformace je rozhodující působení mechanismu regulace, privatizace a koncentrace vlastnictví na subsystém regionálního tisku. Regionální tisk je segmentem mediálního systému vymezený územním působením.

Proces strukturální transformace mediálního systému odstartovala privatizace vlastnictví tisku po roce 1989. Předpoklad, že právě privatizace se stane faktorem, který regionální noviny zničí, se nesplnil. Někteří si mysleli, že bez státní podpory regionální tisk nemůže fungovat, ale opak se stal pravdou. Předpokládalo snižování počtu regionálních novin kvůli jejich malé konkurenceschopnosti na trhu. Přišel ale opačný trend rozvoje tohoto segmentu trhu, doprovázený rozvojem regionálních vydavatelských sítí. Snižování počtu titulů souvisí až s důsledky koncentrace vlastnictví po roce 2000.⁸⁵

Po roce 1989 tisková regulace existenci lokálního a regionálního tisku nespécifikuje, což vede k oficiálnímu vyprázdnění tohoto pojmu, navíc se i akademický výzkum tisku soustřeďuje téměř výlučně na celostátní tisk. Regionální tisk zůstává na pokraji zájmů legislativců i odborné veřejnosti. Chybí také jasné vymezení lokálního tisku, které není obsaženo ani v aktuálním tiskovém zákonu. Přesné rozdělení typologie tisku na celostátní a regionální však ani podle tohoto zákona není k dispozici.

Podle Volka (1997) transformace zasáhla regionální média drastičtěji než celostátní. Domácí mediální systém byl formován v průběhu 90. let minulého století pod poněkud překotně a pod vlivem trendů determinovaných západoevropskými médii. řadu z procesů se podařilo v domácích podmínkách pouze nastartovat. Jde o devět

⁸⁵ Waschková Císařová (2007), str.62

následujících vnějších determinantů, které ovlivňují od počátku 90. let transformaci všech postkomunistických mediálních systémů:

1. **mediální diferenciace**, tj. oddělení médií od vlivu vládních či politických struktur,
2. **mediální decentralizace** směřující ke specializaci a diverzifikaci médií, která sleduje široce pojatou veřejnou službu,
3. **demokratizace** vycházející z obecné potřeby posilovat participaci občanů rozšířením veřejného mediálního prostoru,
4. **demonopolizace a deregulace** vysílacích médií, která má odstranit státní monopol na vysílací služby,
5. **komercializace privátních médií** a částečně i médií veřejné služby,
6. **koncentrace** vlastnictví na národní i mezinárodní úrovni
7. **internacionalizace, transnacionalizace a globalizace** obsahů i vlastníků
8. **digitalizace a konvergence**, které s různou mírou intenzity započaly v zemích „evropské patnáctky“ v 80. letech minulého století
9. proces **profesionalizace žurnalistického povolání**, který je v neposlední řadě.

Specifikum transformace českého mediálního systému obecně spočívá zvláště v tom, že jeho pretranzitivní fázi, probíhající ještě v socialistickém Československu, lze charakterizovat jako etapu „*zamrzlého mediálního systému, který na rovině strukturální nereflektoval žádnou z výše uvedených vnějších determinant působících na změnu mediálního systému. Tato skutečnost zjevně komplikovala transformaci českých médií.*“

86

Některé faktory, které dodnes limitují posttransformační proces mají kořeny právě v této pretranzitivní fázi. Jde především o⁸⁷:

1. Absenci systematické státní mediální politiky a nedokonalou mediální legislativu, která od počátku 90. let vedla k
 - a. chaotickému transformování celého mediálního systému a ve svém důsledku dodnes vyvolává řadu dílčích systémových selhání, která se projevují mimo jiné v nezvládnutém procesu privatizace všech typů domácích médií nebo se promítla v procesu udělování digitálních licencí.

⁸⁶ Volek (2007), str. 67

⁸⁷ Podle Volek (2007)

- b. k podpoře politicko-mediálního klientelismu, který v zásadě umožňuje naplnění principu refeudalizace či stranicko-politické privatizace médií veřejné služby
 - c. k nedostatečné podpoře kritérií „veřejného zájmu“ v celém mediálním sektoru. Zákonnodárci jen planě deklarují jeho smysl, aby následně rezignovaně konstatovali jeho faktickou vynutitelnost,
 - d. k nedostatečné ochraně subjektů poškozených mediálními obsahy,
 - e. k zaostávání za technologickým vývojem a k oslabení schopnosti reagovat na sociotechnickou změnou v oblasti nových informačních a komunikačních technologií.
2. Druhým významným limitujícím faktorem transformace domácího mediálního systému byla nepřipravenost mediálního publika na mediální svádění, která přispěla k úspěchu médií oslovujících nejnižší psychické potřeby publika.
3. Nepřipravení byli i novináři a mediální management. Z pohledu profesního novinářského působení jde zvláště o následující faktory:
- a. obecně slabá úroveň profesionalizace novinářů. Fenomén novinářské „moci bez odpovědnosti“, který byl od počátku devadesátých let aktivován uvolněním veřejného sémantického prostoru, je dnes stále silněji podporován všeobecnou komercializací médií a posouvá profesní chování žurnalistů za hranice referenčního rámce tzv. seriózních médií.
 - b. stále nedostatečná úroveň vzdělávání žurnalistů, a to zvláště na úrovni regionální a lokální
 - c. příliš silný ekonomický tlak na vlastní pracovní postupy žurnalistů. Ideologicko cenzuru tak do jisté míry nahradila cenzura ekonomická.⁸⁸

Uvedené limity a bariéry strukturální transformace domácího mediálního systému stále přetrvávají a podílejí se na proměně tří základních koordinátorů směřování české mediální krajiny. V oblasti vlastnicko-institucionální a regulační tak došlo de facto k monopolizaci trhu tištěných regionálních médií, v oblasti obsahové se

⁸⁸ Podle Volek (2007)

zvyšuje míra homogenizace editoriaální agendy tištěných regionálních médií, respektive jejich centralizace, která vede k tomu, že se na místě specifických regionálních agend objevují instančně univerzální témata celostátního dosahu. V rovině personálně-profesní se příliš nezvýšila vzdělaně-profesní kompetence regionálních novinářů. Česká žurnalistika sice v průběhu 90. let vstoupila do západoevropského mediálního prostoru přijetím evropských regulačních norem, ale nebyla schopna přijmout vyšší profesní standardy.⁸⁹

3.6.2 Vývoj regionálních titulů

Podle Waschková Císařová (2007) byl regionální tisk v Československu před rokem 1989 zastoupen okresními týdeníky a krajskými deníky. Charakteristiku okresních týdeníků vymezovalo usnesení ústředního výboru komunistické strany z 29. dubna 1959. Usnesení stanovilo, že okresní noviny jsou týdeníkem okresního výboru KSČ a okresního národního výboru. Jejich hlavním posláním bylo soustavně informovat pracující celého okresu o všech důležitých otázkách a konkrétních úkolech, které vyplívají pro okres z usnesení stranických a státních orgánů a organizátorskou a výchovnou činností napomáhat tyto úkoly plnit. To platilo také pro krajské deníky.

K lednu 1977 vycházelo v ČSSR 1 062 periodik z toho 759 v ČSR. Z celkového počtu 18 deníků bylo 10 krajských. V ČSR v rámci kraje existovalo 69 okresních novin, 153 podnikových novin, 32 ostatních časopisů. Po roce 1989 však se ztrácí přehled o počtu vycházejících titulů. Systém těchto periodik je značně nepřehledný. Nelze jednoznačně odpovědět na otázku kolik regionálních titulů po roce 1989 u nás vycházelo. Na základě ustanovení tiskového zákon v roce 2000 už aktuální počet periodik reguluje Ministerstvo Kultury. Přestože databáze evidovaných titulů existuje, nedochází tady k aktualizaci údajů. K březnu 2004 bylo evidováno Ministerstvem kultury celkem 6 995 tištěných periodik. Při omezení vyhledávání podle kritérií pouze na regionální tituly bylo v databázi 1 562 periodik. V roce 2007 bylo v evidenci celkem 8 178 periodik, z toho 2 631 regionálních.⁹⁰

Největší změny ve vydávání regionálního tisku po roce 1989 se odvíjeli od novelizace tiskového zákona z roku 1990. Novela umožnila, aby na vydávání novin neměl monopol pouze stát, vydavatelem se tak moha stát jakákoliv fyzická či právnická

⁸⁹ Volek (2007), str. 37

⁹⁰ Waschková Císařová (2007), str. 64

osoba. To znamenalo rozšíření trhu regionálního tisku, ale začalo docházet také ke slučování nebo zániku existujících titulů. Podle Tušera (1995) začaly po listopadu 1989 fúzovat noviny u územních celků větší než okresy a menší než kraje, a to především z ekonomických, personálních, materiálních a územních důvodů. Především ekonomické problémy redakce některých regionálních titulů dovedly na začátku devadesátých let k jednání se zahraničními investory.

3.6.3 Příchod zahraničních investorů

Vývoj regionálního tisku, stejně jako celostátních periodik, je po roce 1989 strukturován přílivem zahraničního kapitálu. Vstup zahraničních vlastníků na český tiskový trh začal po privatizaci novin na začátku devadesátých let. Tehdy stávající vedení a členové většiny redakcí zakládali soukromé společnosti, které v rámci privatizace získávaly tituly novin, zařízení redakcí, nebo předplatitele.

Někteří mediální experti si myslí, že dnešní stav českého denního tisku, kdy většinové vlastnictví patří zahraničním vydavatelům, je způsobeno polistopadovými kroky. Mnoho českých majitelů však nemělo na modernizaci médií prostředky a tak se vzdali svých kontrolních podílů, docela ochotně, jelikož prodejní cena akcií několikanásobně převyšovala částku, kterou kdysi do jejich nákupu investovali.⁹¹

Na regionální trh začali vstupovat zahraniční vlastníci a nešlo pouze o německé investory. Tiskový zákon nijak neomezuj vlastnictví tisku, ani z hlediska koncentrace vlastnictví, ani vstupu zahraničních vlastníků na český trh. Jak už jsme zmiňovali kapitole o legislativě, žádná novelizace tiskového zákona po roce 1989 regulaci vlastnictví neobsahuje, přestože mediální teoretici upozorňovali na potřebu takového ustanovení zahrnout.⁹²

Kvůli vstupu zahraničních vlastníků na trh tištěných médií a následné koncentraci vlastnictví do jejich rukou, se často projevovala nevole, nejsilnější reakce se projeví v letech 1992 a 2001 a to konkrétně vůči německým investorům, mluvilo se o germanizaci českého tisku. Vlastnictví regionálního tisku se těmito počiny výrazně koncentrovalo.⁹³

⁹¹ Podle Waschková Císařová (2007)

⁹² Britská, francouzská nebo švédská legislativa stanovuje procenta povoleného zahraničního vlastnictví na tiskovém trhu.

⁹³ Waschková Císařová (2007), str. 67

3.6.5 Koncentrace vlastnictví na novinovém trhu

Koncentraci vlastnictví popisují Jiráček a Köpplová (2007) jako proces získávání různých mediálních organizací do soukromého vlastnictví jednoho subjektu za účelem ovládnutí trhu. Tyto mechanismy vnitřně integrují mediální systém, který v důsledku z největší části ovlivňuje malý počet silných vlastníků. Ke koncentraci vlastnictví dochází nejen uvnitř mediálního systému, ale také mezi různými odvětvími. Pokud jde o české mediální prostředí, postupný vývoj od roku 1989 směřoval k situaci, kdy je patrná převaha zahraničních subjektů na mediálním trhu.

Jak uvádí Waschková-Císařová (2009) ke koncentraci vlastnictví lokálního a regionálního tisku docházelo hned od počátku 90. let. Česká vydavatelství vlastněná Verlagsgruppe Passau (VGP) – Vltava a Labe začala nakupovat stávající krajské deníky a okresní týdeníky, postupně v jižních a západních Čechách (Vltava) a ve středních a severních Čechách (Labe). Později vzniklo také třetí vydavatelství VGP – PNPress a. s., které získávalo noviny ve východních Čechách. V roce 1993 VGP už vydavatelství vlastnili 47 regionálních titulů, což mělo být více než 30 % na trhu. V té době to vyvolalo protiněmecké protesty. Aktivita vydavatelství dokonce zkoumal antimonopolní úřad, ale žádné porušení neshledal.

Další výrazné změny v koncentraci vlastnictví na regionálním trhu nastaly v roce 2000, kdy VGP sloučilo svá tři vydavatelství (Vltava, Labe a PNPress) do jednoho vydavatelství Vltava-Labe-press, a. s. Kromě Prahy tehdy regionální deníky tohoto vydavatelství vycházely v každém okrese v Čechách pod společným názvem Deníky Bohemia.

V letech 2000 a 2001 pak vydavatelství VGP a Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft začaly nakupovat lokální a regionální tituly. Později se tyto společnosti dohodly na odprodeji všech lokálních a regionálních titulů pro Verlagsgruppe Passau (zastoupenou v České republice společností Vltava-Labe-Press, a.s.) za přenechání 20% podílu akcií VLP a tím došlo k rozdělení trhu. Na poli celostátního tisku se prosadil nakladatelský koncern Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft a na trhu regionálních periodik vydavatelství Passauer Neue Presse, zastupovaná v České republice společností Vltava-Labe-Press.⁹⁴

⁹⁴ Waschková-Císařová (2009), str. 69

3.6.4 Vlastnická struktura regionálních novin

O koncentraci vlastnictví na českém novinovém trhu jsme mluvili už podkapitole výše. Nyní se podíváme na strukturu vlastnických vztahů, která se zformulovala v regionu po roce 1989 zejména díky privatizaci a se souvisejícím přílivem zahraničního kapitálu.

V roce 1989 existovala v Československé republice síť krajských deníků a okresních týdeníků. Na regionálním trhu působilo švýcarské vydavatelství Ringier, které začalo vydávat krajský deník Moravskoslezský den⁹⁵ na Moravě, později jej prodaly další zahraniční firmě Mittelrhein Verlag Koblenz.⁹⁶

V roce 2000 figurovala na trhu regionálního tisku čtyři velká německá vydavatelství VGP a jejich deníky Bohemia, Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft (Svoboda a Rovnost). Mittelrhein Verlag Koblenz (Moravskoslezský den), Frankenpost Verlag GmbH (Západočeské noviny). Kromě toho existovala na severní Moravě síť okresních týdeníků české společnosti Region.

V roce 2001 odkoupila Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft právě týdeníky Region. Poté prodala moravské deníky Svoboda, Rovnost a týdeníky Region koncernu VGP. Následně tato skupina získala také regionální Moravskoslezský den, který poskytl redakční zázemí. VGP odkoupila i celostátní Zemské noviny a Slovo od Mittelrhein Verlag Koblenz. Poté co VGP získaly pro svou českou vydavatelskou firmu VLP významné moravské regionální tituly, začali se noviny slučovat a upravovat pro co největší návratnost investic. Splynuly deníky Rovnost, Svoboda, Moravskoslezský den, Slovo a Zemské noviny, a vytvořily tak doplněk k již existujícímu řetězci Deníku Bohemia s názvem Deníky Moravia. Část týdeníků se buď stala přílohou deníků, nebo stále vychází samostatně. Všechny tituly se nakonec v roce 2007 sjednotili pod značkou Deník.⁹⁷

⁹⁵ Podrobněji v následující kapitole Historie a současnost periodika Moravskoslezský den

⁹⁶ Waschková Císařová (2007), str. 69

⁹⁷ Podle Waschková-Císařová (2009)

Shrnutí kapitoly

Pro pochopení vývoje tištěných médií je nezbytné hovořit o transformaci české ekonomiky, potažmo společnosti. Přeměna celého systému přichází po pádu komunistického režimu v roce 1989 a základem je přechod z centrálně plánovaného hospodářství na tržní ekonomiku. Cílem kapitoly bylo předložit teoretický pohled na proces transformace, zmínit nejdůležitější rysy a podat základní popis celé problematiky.

Celý výše rozebraný proces transformace bylo nezbytné popsat právě kvůli následnému přiblížení vývoje vybraného regionálního periodika Moravskoslezský den. Transformační proces a jeho důsledky, zejména pak změna vlastnických vztahů, měla značný dopad na periodika v regionálním kontextu. Příchod zahraničních investorů tak ovlivnil další vývoj Dne. Jeho dnešní ale i dřívější podobou se budeme blíže zabývat v následující kapitole.

4 Historie a současnost periodika Moravskoslezský den

V kapitole o Moravskoslezském dni se budeme věnovat tomuto konkrétně zvolenému periodiku. Hovořit budeme o vzniku Dne, jako porevolučního regionálního periodika. Zjistíme, jak se dále vyvíjel a jak byli nedlouho po založení zakladatelé nuceni poohlédnout se z finančního důvodu po zahraničním kapitálu. Moravskoslezský den si nakonec předalo hned několik zahraničních akcionářů, než si našel svoji dnešní podobu. I o té budeme v následující kapitole hovořit. Charakterizovat budeme současného vydavatele dnes už Moravskoslezského deníku. V závěru zmapujeme jak si Deník na novinovém trhu stojí z pozice konkurence.

4.1 Vznik moravskoslezského dne

Moravskoslezský den vznikl jako nový porevoluční ostravský list, orientovaný na tehdejší Občanské fórum, o kterém jsme hovořili v souvislosti s postkomunistickým vývojem. První oficiální číslo listu vyšlo 27. února 1990. Hlavička listu byla jednoduchá, odpovídala technickým možnostem doby. Výrazné bylo slovo den, pro spojení Moravskoslezský pak bylo zvoleno menší písmo (viz Obrázek 4.1).

Nultý výtisk Moravskoslezského dne, který vyšel o dva týdny dříve než regulérní první číslo, obsahoval představy svých zakladatelů o budoucích záměrech deníku. Stálo zde mimo jiné: *„Budeme usilovat, abychom co nejvíce přispěli k humanizaci Ostravska, kultivovali myšlení, city i vkus lidí, které v minulosti zdánlivě čestný, ale ve skutečnosti pokrytecký a podbízivě kompromitující titul „ocelové srdce republiky“ odsuzoval pouze k těžké dřině.“* Na jiném místě programového prohlášení stálo: *„Jsme první nezávislým krajským deníkem, který vznikl po 17. listopadu 1989 v naší republice.“*⁹⁸

Podle Pácla (1997) se Moravskoslezský den už od okamžiku svého vzniku pokoušel zrušit totalitní struktury denního tisku hned ve dvojím smyslu, stal se druhým krajským deníkem severní Moravy a Slezska, tím prvním byl deník Svoboda. Zároveň odmítl představu regionálního deníku jako deníku výhradně komplementárního, tedy pouze doplňkového k tisku celostátnímu. Cílem jeho vydavatelů se stalo úsilí o postupně vybudování takových mimo pražských novin, které by svým významem byly

⁹⁸ Pácl (1997), str.69

dosavadním zavedeným ústředním titulům rovnocenným partnerem a v nových podmínkách i případným konkurentem.

Podle Čelovského (2002) se pak jednalo o nový list založený po listopadu 1989 několika novináři, kteří byli z redakcí po zhroucení Pražského jara vyhozeni a dobu normalizace prožili většinou v dělnických profesích. Přestože náklad listu brzy v prvních letech fungování přesáhl 150 tisíc výtisků denně, trvalý úspěch podniku podle Čelovského nebyl možný. Den nevlastnil tiskárnu, takže byl vystaven cenám diktovaným konkurencí. Zatímco konkurenti díky privatizaci obdrželi některá vybavení, Den musel začít z ničeho.

V roce 1990 Česko-Slovenská vláda nastavila dvaadvacetiprocentní daň z obrátu na všechny periodika, včetně novin, což učinilo většinu novin neziskových jak pro zahraniční, tak pro domácí investory. V roce 1991 byla vláda donucena omezit tuto speciální daň na polovinu – především novináři, kteří nedočkavě čekali na novou vlastnickou strukturu, ale také autory a členy parlamentu. Když vláda odmítla dát Dni daňovou úlovu, vedení akciové společnosti se začalo ohlížet po čerstvém kapitálu⁹⁹, více už ve Vývoji vlastnických vztahů.

Obrázek 4.1: Hlavička titulu Moravskoslezského dne

Zdroj: Ochranné známky, Kurzy.cz [online]

⁹⁹ Waschková-Císařová (2010), str. 105

4.2 První roky fungování

V prvním roce své existence se Moravskoslezský den nijak formálně nerozlišoval informace celostátní a regionální, obě roviny se v něm vzájemně směšovaly a prolínaly. Nejen pro svou progresivní politickou linii si nový deník na severní Moravě a ve Slezsku brzy získal řadu příznivců. Na druhou stranu ne všichni územní nezakotvenost Moravskoslezského dne přijímali. „*Máte v záhlaví svého deníku název Moravskoslezský den a proto čtenáři očekávají, že budete v první řadě hájit zájmy Moravy a Slezska. Nevystihoval by však lépe a vhodněji názory a stanoviska vašeho deníku název Pražský den?*“¹⁰⁰, ptal se redakce v červenci 1990 jeden ze čtenářů. Vydavatelům stála za to rozsáhlá odpověď, ve které obhajovali svou nadregionální koncepci: „*Vydáváme noviny pro Moravu a Slezsko, ale vůbec bychom se nezlobili, kdyby nás našli čtenáři i v Čechách a na Slovensku.*“ Expanze listu mimo hranice Severomoravského kraje však byla proti původním záměrům značně obtížná a reálně se uskutečnila až o několik let později s příchodem zahraničního kapitálu na český novinový trh. Mezitím musel Moravskoslezský den přijmout formu regionálního deníku. Od deníku Svoboda, politického, později i ekonomického rivala, se Moravskoslezský den po celou dobu odlišoval právě menší krajevou zakořeněností.¹⁰¹

„*Celý Moravskoslezský den jako by reflektoval o dvou světech, od sebe dosti příkře oddělených. jeden ze světů byl vnější a velký, v němž se dělo vše podstatné a který si poroto zasluhoval vedle věcného zpravodajství i komentářů a úvodníků. Druhý svět byl naopak sice „náš“, důvěrnější, ale malý, a proto téměř nedůležitý. Regionální čtenář byl tak – i když jistě ne záměrně – veden k určité pasivitě, vše podstatné pro jeho život se při takovém způsobu referování jako by rozhodovalo „nahore“ a on sám měl na to pramalý vliv. Vzájemná izolovanost obou světů tak nejen nijak neposilovala jeho pocit plnoprávného občanství, nýbrž jej ve skutečnosti ze světa „velké“ politiky vylučovala.*“¹⁰²

Deník tím v podstatě rezignoval na největší výhodu regionálních novin a to důvěrnější znalost regionálního prostředí. Zároveň Moravskoslezský den nemohl svou kvalitou soupeřit s celostátními deníky, neměl k tomu ekonomické ani personální prostředky. Navíc se začali objevovat bulvární prvky, přesně zdroje bulvárního charakteru.

¹⁰⁰ „Obdivujeme váš deník, ale...“. Moravskoslezský den 13. 7. 1990

¹⁰¹ Pácl (1997), str. 73

¹⁰² Pácl (1997), str. 75

4.3 Vývoj vlastnických vztahů

Při hledání zahraničního kapitálu v roce 1992, který by do Moravskoslezského dne zainventoval, se brzy a jako první v pořadí našla švýcarská firma Ringier, která zakoupila majoritní akcie za pouhých 6,3 milionu Kč přímo od zakladatelů. Zanedlouho v roce 1996 koncern Ringier prodal Moravskoslezský den německé společnosti Mittelrhein Verlag Koblenz.¹⁰³

V roce 1998 pak nový vlastník Mittelrhein Verlag Koblenz přejmenoval společnost na Den a.s. a o rok později převedl vydavatelská práva deníku na společnost Novotisk Olomouc, s.r.o. Postupně se z tohoto titulu vybudovala síť nejprve dvou až nakonec šesti regionálních titulů Den, které pokrylo území celé Moravy. Spadaly zde tituly Moravskoslezský den, Brněnský a jihomoravský den, Hanácký a středomoravský den, Zlínský a moravský den, Olomoucký den, Ostravský den.^{104 105}

Další německé vydavatelství Vltava-Labe-Press (dceřiná společnost VGP) pak v roce 2000 v rámci konkurenčního boje na regionálním trhu vydalo prohlášení, ve kterém uvedlo, že přestane dodávat televizní magazín do deníků ostravské Svobody a brněnské Rovnosti, titulů Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft a také do deníku Den vydavatelství Mittelrhein Verlag. Jednalo se o zásadní krok, jelikož TV Magazín znamenal pro všechny tituly velmi vysoký prodaný náklad. Byl to jeden z nejúspěšnějších časopisů své druhy, který z velké míry inicioval nákup deníků. Z druhé strany deníkům by se nevyplatilo vydávat vlastní magazín, jak zprvu zvažovaly, a tak v začala jednání mezi VLP a RBVG.¹⁰⁶

Na základě těchto jednání vzniká dohoda mezi společnostmi VLP a RBVG¹⁰⁷, podle které by se RBVG měla specializovat na celostátní tisk a VLP na regionální tisk. Dále podle této dohody RBVG získala 20 % podíl ve vydavatelství VGP. V červnu 2001 tak podle tohoto ujednání na oplátku RBVG předala VGP své deníky Moravské noviny Svoboda a Moravské noviny Rovnost.¹⁰⁸

Téměř paralelně jsou vedena další jednání mezi dvěma německými tiskovými koncerny, která zahrnovala diskuze o dalším osudu sítě šesti moravských regionálních titulů Den, včetně Moravskoslezského dne společnosti Mittelrhein Verlag Koblenz.

¹⁰³ Podle Pácl (1997)

¹⁰⁴ Tato podoba je zaznamenána k roku 2000.

¹⁰⁵ Benda (2007), str. 139

¹⁰⁶ Waschková-Císařová (2010), str. 121

¹⁰⁷ Pro představu vydavatelství RBVG vlastní například společnost MAFRA

¹⁰⁸ Podle Waschková-Císařová (2010)

Mittelrhein Verlag Koblenz, resp. její dceřiná společnost Novotisk s.r.o. po dlouhých jednáních nakonec Den prodala. 1. února 2001 se stala novým majitelem německá společnost Verlagsgruppe Passau, která pak přenechala vedení své dceřiné společnosti VLP.¹⁰⁹

Ještě tentýž rok dojde k zániku Ostravského dne a k dalšímu slučování. V Moravskoslezském kraji jako v jediném kraji v ČR vychází dva krajské deníky, tím druhým je po Moravskoslezském dni ostravský deník Moravské noviny Svoboda – list pro Moravu a Slezsko. Fungování těchto dvou titulů nebylo ekonomicky možné, navíc Svoboda a Den spolu bojovali o čtenáře a oba začínaly být ztrátové. Tato situace vedla k tomu, že se Moravské noviny Svoboda a Moravskoslezský den spojují v jeden titul a od 1. října vychází nově pod názvem Moravskoslezský deník. Moravskoslezský den tedy naposledy vyšel 29. září roku 2001. Dále už tedy nemůžeme hovořit o Moravskoslezském dni, ale o Moravskoslezském deníku.¹¹⁰

VLP se podařilo tímto krokem ovládnout zbytek novinového trhu. Přitom Moravskoslezský den byl v tento moment jedničkou na severní Moravě, Svoboda byla druhým vycházejícím titulem na severní Moravě. VLP sloučení těchto titulů argumentovala tím, že chce pomoci přeplněnému novinovému trhu. Svoboda přitom patřila do této chvíle společnosti RBVG, která se jí vzdala ve prospěch celostátních titulů.¹¹¹

„Těmito kroky byla dokončena transformace moravských regionálních deníků. Od 1. října 2001 byl sjednocen obsah regionálních deníků vydávaných v ČR společností VLP, přičemž většinu obsahů vytvářela centrální redakce v Praze a od této doby se liší jen místními mutacemi a lokálními přílohami vytvářenými místními redakcemi.“¹¹²

Nákup Dne společností VLP, byl podle Tomandla (2006) docela logický a taktický tah. Den se sice v té době potýkal s problémy a těžko nacházel čtenáře, ale pro VLP měl nákup i jiné výhody. Den měl na rozdíl od Slova silné redakční zázemí v regionech, což položilo základy pro následné vytvoření moravské obdoby Deníků Bohemia, tedy Deníků Moravia. Deníky Moravia se podle plánu VLP měly skládat z nově získaného Moravskoslezského deníku (sloučeného ze Dne a Svobody), celé sítě Deníků a dále brněnského deníku Rovnost.

¹⁰⁹ Čelovský (2002)

¹¹⁰ Benda (2007), str. 144

¹¹¹ VLP má již i Moravskoslezský den, Hospodářské noviny, *ihned.c.z* [online]. 21.12.2000. Dostupné z: [http://hn.ihned.cz/index.php?p=500000_d&&article\[id\]=779423](http://hn.ihned.cz/index.php?p=500000_d&&article[id]=779423) [cit.2.4.2013]

¹¹² Benda (2007), str. 145

Na Moravě v té době existovali dva tradiční krajské deníky – Svoboda v Ostravě a Rovnost v Brně. Oba tituly byly nejdříve privatizovány zaměstnanci redakcí, pak odkoupeny zahraničními firmami.¹¹³

Řetězcem na úrovni lokálních týdeníků bylo i deset titulů Region které česká společnost Region, s. r. o. vydávala na severní Moravě. Po roce 1993 došlo ke změně vlastníka celostátních titulů Zemědělské noviny (později Zemské noviny) a Svobodné slovo, které koupila VPL a oba tyto tituly se sloučily v jeden. Den, Svobodné slovo u Zemské noviny nakonec vstupují do sítě Deníku Moravia společnosti VLP.¹¹⁴

Pro shrnutí výše uvedených postupů lze interpretovat následující text, který postup VLP upřesňuje. *„RBVG předaly své moravské deníky Svoboda, Rovnost a Moravskoslezský Den pasovské skupině VGP. Ta sloučila redakce těchto tří deníků do skupiny „Deníky Moravia“, v níž si každý z uvedených deníků ponechal své jméno, ale jejich obsah je dnes jednotný a liší se jen místním mutacemi a lokálními přílohami. RBVG předala VGP nejen Moravskoslezský Den, ale také churavějící Zemské noviny a Slovo, které VGP sloučil v říjnu 2001 do Pražského slova, jež zaniklo v prosinci téhož roku. Když VGP získala od RBVG metropolitní Večerník Praha, její expanze do českého regionálního tisku se stala kompletní, neboť VGP dnes kontroluje regionální deníky ve všech krajích České republiky včetně hlavního města Prahy.“*¹¹⁵

4.4 Charakteristika vydavatele

Vydavatelství VLP patří z více než 80 % koncernu Verlagsgruppe Passau, který v Německu vydává např. regionální noviny Passauer Neue Presse. Koncernu se v mediálním prostředí často přezdívá jako „pasovští“. V ČR vydává Verlagsgruppe Passau prostřednictvím VLP 94 regionálních titulů, z toho 71 regionálních deníků a 23 týdeníků, pro které je charakteristická vysoká čtenost. Vydavatelství má zhruba 1200 stálých zaměstnanců z toho 700 na pozici redaktorů.¹¹⁶

„V regionální denících je obsaženo zpravodajství z nejbližšího okolí bydliště čtenáře, z okresu, kraje, republiky i ze světa. Cíleně lze regionálně oslovit více než 10% obyvatelstva až do úrovně jednotlivých okresů a to nejen ve velkých městech, ale i v nejmenších obcích.“ Průměrný denní náklad všech titulů VLP, cca 225 tisíc výtisků,

¹¹³ Roupec (2001)

¹¹⁴ Šmíd (2004)

¹¹⁵ Šmíd (2004)

¹¹⁶ VLP, [online]. Dostupné z: <http://www.vlp.cz/o-vlp/o-firme.html> [cit.2.4.2013]

si denně přečte 913 tisíc čtenářů, což představuje 38% trhu se zpravodajskými deníky.¹¹⁷

Deníky vydavatelství VLP patří mezi nejvýznamnější regionální noviny u nás, ve svých regionech zaujímají dominantní postavení. VGP se nejdříve se zaměřovala na regionální trh v jižních a západních Čechách. Česká vydavatelství Vltava a Labe vlastněná VGP začala nakupovat stávající krajské deníky a okresní týdeníky, Vltava v jižních a západních Čechách a Labe ve středních a severních Čechách. Později vzniklo také třetí vydavatelství VGP – PNPress a. s., které získávalo noviny ve východních Čechách. V roce 2000 došlo ke sloučení těchto tří vydavatelství do jednoho s názvem Vltava-Labe-Press.¹¹⁸

V roce 2001 VLP koupila dva celostátní tituly – Zemské noviny a Slovo a zařadila je do regionálního portfolia. Ve stejném roce společnost koupila, jak jsme si uvedli výše, regionální tituly Moravskoslezský den, ostravskou Svobodu a brněnskou Rovnost. VLP prohlašovala, že všechny tituly, které skoupila byly v ekonomické ztrátě. Tyto investice společnost stály značné množství peněz, což se projevilo na ekonomickém bilanci společnosti. Situace se stabilizovala až v roce 2004.¹¹⁹

V roce 2006 pak dochází k velké centralizaci redakcí jednotlivých krajů. Vydavatelství ale odmítalo, že by se snažilo vybudovat jednotný celostátní titul s lokálními mutacemi. Nakupují se nové technologie a sjednocuje se redakční systém, layouty i titulu Deník. Mění se název na Deníky Morava a Deníky Čechy. Centralizovala se i redakční a organizační struktura. Zároveň začínají mizet lokální specifika. V roce 2008 už byla společnost ve ztrátě a klesala i čtenost všech Deníků.

V roce 2009 pak dochází k velkým úsporným opatřením, která jdou i ruku v ruce s propouštěním redaktorů. Snahou bylo dosáhnout opětovné ekonomické prosperity z let 2004, z tohoto důvodu se vrátilo na své pozice i původní vedení. Centralizace probíhala z důvodu úspory nákladů. Hlavním cílem společnosti byla ziskovost, ovšem ne za každou cenu, důležité bylo, neztratit své čtenáře.¹²⁰

¹¹⁷ Vltava-Labe-Press [online]. Dostupné z: <http://www.vlp.cz/o-vlp/o-firme.html> [cit.2.4.2013]

¹¹⁸ Waschková-Císařová (2010)

¹¹⁹ VLP má již i Moravskoslezský den, Hospodářské noviny, *ihned.c,z* [online]. 21.12.2000. Dostupné z: [http://hn.ihned.cz/index.php?p=500000_d&&article\[id\]=779423](http://hn.ihned.cz/index.php?p=500000_d&&article[id]=779423) [cit.2.4.2013]

¹²⁰ Waschková-Císařová (2010)

Obrázek 4.2: Mapa pokrytí vydavatelství Vltava-Labe-Press v roce 2006

Zdroj: B1028 – SL92. Sbírka listin, Vltava-Labe-Press, a. s. 2007.

4.5 Obecná charakteristika periodika

Deník je členěn na jednotlivé regiony, kterých je celkem devět a jsou pojmenovány zejména podle krajů. Moravskoslezský deník se nachází v regionu Severní Moravy a Slezska. V roce 2004 došlo k rozdělení Moravskoslezského deníku na sedm regionálních listů a toto rozdělení platí dodnes. Mimo Moravskoslezský deník se v regionu Severní Moravy a Slezska nachází Frýdeckomístecký a Třinecký deník, Bruntálský a Krnovský deník, Havířovský deník, Karvinský deník, Opavský a Hlučinský deník a Novojičínský deník.

„Moravskoslezský deník je zpravodajský deník zabírající široké spektrum veřejného života podporující rozvoj Moravskoslezského kraje a zpětně nacházející velký ohlas mezi čtenáři.“¹²¹ Deník v pravidelném rozsahu přináší svým čtenářům republikové, zahraniční a regionální zpravodajství. Každý den rovněž najdou čtenáři Moravskoslezského deníku stránku nazvanou Téma dne, která se snaží co nejrychleji reagovat na ty nejdůležitější události dne a snaží se je zachycovat z různých úhlů pohledu včetně objasnění souvislostí. Samozřejmou součástí novin jsou i rubriky,

¹²¹ VLP, [online]. Dostupné z: <http://www.vlp.cz/regionalni-deniky/denik-severni-morava-a-slezsko.html>

v nichž noviny dávají slovo svým čtenářům - např. na stránce věnované komentářům, názorům a dopisům.¹²²

Region Severní Morava, pod který Moravskoslezský deník spadá, sídlí v Ostravě. Ředitelkou regionu je Bittnerová Pavla. Současným šéfredaktorem je Tomáš Šířina. Funkci vedoucího zpravodajství zastává Radim Šlezinger a vedoucím sportu je Uher Aleš.¹²³

4.6 Formální proměny Moravskoslezského dne

V roce 1998 Mittelrhein Verlag Koblenz přejmenoval společnost na Den a.s. Postupně se z tohoto titulu vybudovala síť nejprve dvou až nakonec šesti regionálních titulů Den, které pokryly celou Moravu. V roce 2001 tedy existovaly tituly Brněnský a jihomoravský den, Hanácký a středomoravský den, Zlínský a moravský den, Olomoucký den, Ostravský den a právě Moravskoslezský den. Moravskoslezský den byl poté spolu s ostatními deníky z oblasti Moravy začleněn do sítě Deníků Moravia, které sjednotila společnost VLP jako moravskou verzi Deníků Bohemia. Spolu s tímto krokem se Moravskoslezský den spojuje se deníkem Svoboda a dále už je znám pod novým názvem Moravskoslezský deník, jak jsem uvedli výše.¹²⁴

V roce 2004 došlo k rozšíření mutací tehdy ještě Deníků Moravia. V divizi Severní Moravy vzniklo tak sedm regionálních listů pojmenovaných podle větších měst nebo okresů. Nově se tedy objevil Opavský a hlavičský deník, Frýdecko-Místecký a třinecký deník, Bruntálský a krnovský deník, Karvinský deník, Havířovský deník a Novojičínský deník. Zachován zůstal Moravskoslezský deník, který byl v nové podobě určen pro Ostravu. Tyto nové mutace přinesly čtyři strany okresního a městského zpravodajství, včetně jedné strany sportu. Zachována zůstala dvacetistránková příloha pro každý okres, která stejně jako dříve vycházela jednou týdně.¹²⁵

V roce 2006 se změnila grafická podoba listu, nově se objevuje v hlavičce výrazný modrý název Deník. Deníky Moravia se přejmenovaly na Deníky Morava a celá síť deníků se začínají chovat jako nový celostátní deník, což je ale majiteli

¹²² VLP, Moravskoslezský deník, [online]. Dostupné z: <http://www.vlp.cz/denik-severni-morava-a-slezsko/moravskoslezsky-denik.html> [cit.2.4.2013]

¹²³ VLP, Moravskoslezský deník, [online]. Dostupné z: <http://www.vlp.cz/denik-severni-morava-a-slezsko/moravskoslezsky-denik.html> [cit.2.4.2013]

¹²⁴ Benda (2007)

¹²⁵ VLP zvýší počet mutací Deníků Moravia. *Marketing & Media*, [online]. 30.9.2004 Dostupné z: <http://mam.ihned.cz/c1-14983690> [cit.2.4.2013]

odmítáno. Tento krok zdůvodňují jako snahu o centralizaci celé sítě Deníku. V Praze vzniká centrální redakce. Ještě v tomtéž roce dochází k další větší změně a sice k rozdělení sítě Deníku Morava, která se rozštěpí do čtyř regionálních závodů a to na Deník jižní Morava, Deník střední a východní Morava, Deník severní Morava a Slezsko a Deník Vysočina. Moravskoslezský deník tedy nově spadá do závodu Severní Moravy a Slezská. V rámci těchto změn dochází i k centralizaci struktury řízení. Negativní dopad mají tyto na regionální specifika, která postupně mizí.¹²⁶

V roce 2008 pak přechází Deník na berlínský formát a noviny se začínají členit do 4 složek. První složka je lokální a obsahuje informace týkající se dané oblasti, pro kterou je určena. Druhá složka je celostátní s informacemi z politiky a ekonomiky. Třetí složka je sportovní a čtvrtá kulturní. Dále jsou noviny rozšiřovány o další složky např. metropol a nebo přílohy jako Moje peníze v pondělí a Moje práce v pátek. Tímto krokem se moravská složka skupiny Deníků svým vzhledem sjednocuje s Deníky z Čech. Nově se místo 8 stran v barvě tiskne celých 16 stran v barevném provedení. Tento krok byl dost zásadní pro inzerci, která pak mohla být uplatněna na konkrétním místě ve všech Denících v rámci celé ČR. Zároveň s vizuálními změnami přichází i změna hlavičky, přičemž písmo je zachováno. Mění se pouze poloha, kdy místopisný přívlastek je umístěn nad slovo Deník.¹²⁷

Obrázek 4.3: Grafická podoba Moravskoslezského deníku v roce 2008

Zdroj: Čtete v pondělním Moravskoslezském deníku. *Moravskoslezský deník*. [online].

¹²⁶ Bendy (2007)

¹²⁷ tamtéž

Podle mediálního serveru Marketing & Media v roce 2007 VLP zvažovala rozšíření svých titulů o nedělník, tedy celorepublikové nedělní vydání VLP, do kterého by přispíval i Moravskoslezský deník. Tento pokus pak ale nakonec společnost zavrhl, možná i proto, že předešlé dva pokusy o vydávání nedělních seriózních novin konkurenčních titulů také skončili krachem.

Internetová podoba Moravskoslezského deníku je dostupná přes společný server Denik.cz. Tato podoba online zpravodajství funguje od roku 2007. Do této doby se na stránkách objevovali jen překlopené zprávy z tisku. Během své existence změnil portál grafickou podobu (umístění rubrik, písmo...). Deník by měl na svých domovských stránkách nabízet 24 hodinové online zpravodajství, které je členěno do několika rubrik. Tu nejdůležitější tvoří Zprávy, dále Sport, Černá kronika, Kultura, Z regionu, kde jsou vybrané zprávy a informace z ostatních regionálních titulů skupiny Deník. Poslední rubrikou je pak ekonomika. Ke každému článku je čtenářům poskytnuta i fotografie. K některým tématům jsou pak dostupné video reportáže. Na portálu Moravskoslezský deník nabízí jednoduchou předpověď počasí pro aktuální den a kurzovní lístek. Na stránkách jsou k dispozici odkazy na ostatní tituly řetězce Deník.¹²⁸

¹²⁸ Moravskoslezský deník, [online]. Dostupné z: <http://moravskoslezsky.denik.cz/> [cit.2.4.2013].

Obrázek 4.4: Dřívější podoba on-line verze Deníku

Zdroj: Marketing & Media, [online]. Dostupné z: <http://mam.ihned.cz/c1-20748520>

Mezi zajímavosti patří, že v roce 2007 vypověděla VLP smlouvu s ČTK na odběr agenturního zpravodajství. Podle tehdejšího ředitele redakcí byla důvodem výpovědi skutečnost, že cenová politika ČTK neumožňovala nakupovat jen část servisu a vydavatelství bylo nuceno platit balíkovou cenu. Protože navíc VLP disponuje vlastní sítí 700 redaktorů, pro regionální pokrytí servis ČTK údajně nepotřebuje. 95 % informací jsou si VLP schopni pokrýt z vlastních zdrojů, na zbývající část pak budou nově využívat služeb agentury Reuters.¹²⁹

4.6 Postavení Deníku na trhu

V ČR vychází 146 titulů zpravodajského regionálního tisku, z toho je 73 regionálních deníků a 11 okresních týdeníků, celkem 58 % vydáváno firmou Vltava-Labe-Press. Celkový průměrný prodaný náklad značky Deník je zhruba 400 tisíc kusů. Pokud bychom brali všechny tituly jako jeden, je Deník nejprodávanějším seriózním

¹²⁹ VLP kompletně vypovídá ČTK, *Marketing & Media*, [online]. 28.5.2007. Dostupné z: http://mam.ihned.cz/c4-10001760-21248410-100000_d-vlp-kompletne-vypovida-ctk

titulem v rámci trhu celostátních tištěných médií a druhým nejprodávanějším celkově, po bulvárním deníku Blesk.¹³⁰

Průměrný denní náklad všech titulů vydavatelství VLP je podle jejich údajů, cca 225 tisíc výtisků, si denně přečte 913 tisíc čtenářů, což představuje 38% trhu se zpravodajskými deníky.

Podle výzkumu četnosti Mediaprojektu realizovaného společnostmi Median a GfK Czech z roku 2012 se zjistilo, že deníky oslovují 68 % populace.¹³¹ Z konkrétních čísel námi sledovaný Moravskoslezský deník, popřípadě vydavatelství Vltava-Labe-Press má celkem dosah 767 tisíc čtenářů. Nejčtenější z deníků je pak právě Deník Moravskoslezský kraj. Pro srovnání v roce 2008 byla celková čtenost Deníků 1 202 tis.

V dnešní době digitálních technologií, mají tradiční média, mezi které patří právě i námi sledovaný denní tisk, velikou konkurenci. Internet a další nová média získávají nejen čtenáře, popřípadě posluchače, nebo diváky, ale také inzerenty. S tím souvisí čtenost tištěných periodik se s přibývajícím počtem typů médií zmenšuje. Pro tisk představují tyto nové komunikační kanály velikou konkurenci. Stejně tak se zvětšujícím se mediálním polem mají právě i inzerenti na výběr z různých typů médií. Klesají tak reklamní investice a tisk se musí snažit nalákat inzerenty. Tiskové média si však stále drží druhé místo¹³² z pohledu výše reklamních příjmů, dlouhodobě se jejich příjem ale snižuje.¹³³

4.7 Dominance Vltava-Labe-Press

Stále, i několik let po prodeji a rozdělení trhu tištěných periodik, se najdou někteří kritici, kterým se nelíbí, že značnou část jak regionálního tak celostátního tisku patří zahraničním společnostem (např. Čelovský a jeho kniha „Konec českého tisku“). Podle jiných pak mezinárodní společnosti nejsou hlavním problémem na trhu médií. *„Podle mého názoru problém není v tom, že by se zahraniční vlastník vměšoval do redakční práce a určoval obsah zpráv a komentářů českých novin. Naopak, problém je v tom, že tohoto vlastníka zajímají pouze hospodářské výsledky a zbytek nechává plně v pravomoci českých šéfů. Jsou to oni, čeští šéfové, na kterých záleží, jak se vyhraní profil*

¹³⁰ Lenka Waschková Císařová (2007), str. 72

¹³¹ Podle stejného výzkumu si první příčku v nejčtenějším deníku drží bulvární Blesk.

¹³² Na prvním místě je podle statistik televize.

¹³³ Úvod do tiskového trhu, *Mediauru*, [online]. Dostupné z: <http://www.mediaguru.cz/typy-medii/tisk/uvod/> [cit.2.4.2013].

daného média. Problém českých médií není v tom, že by zahraniční majitel diktoval jejich agendu, ale v tom, že jsou názorově rozbředlá a příliš posedlá snahou zachytit do svých sítí co nejširší okruh čtenářů, diváků i posluchačů při vynaložení co nejnižších prostředků, se všemi negativními důsledky (bulvarizace, povrchnost), které to přináší. Odpovědnost za to nesou nejen vydavatelé a jejich vlastníci, ale také ti, kteří se jim chtějí za každou cenu zalíbit, a nedokážou hledat a nalézat řešení, která jsou výhodná jak pro zahraničního vlastníka, tak pro domácí politickou a společenskou scénu.“¹³⁴

Shrnutí kapitoly

V následující kapitole jsme se zaměřili na Moravskoslezský den. Tento porevoluční regionální deník vznikl v roce 1990 a stal se brzy nejoblíbenějším regionálním periodikem v Moravskoslezském kraji. Ve velké konkurenci periodického tisku a kvůli finančním aspektům se ale zakladatelé novin brzy museli začít poohlížet po zahraničním investorovi. Těch se nakonec vystřídal hned několik, až se nakonec našla německá společnost Verlagsgruppe Passau se svou dceřinou společností Vltava-Labe-Press, která vlastní Moravskoslezský den, respektive jeho nástupce Moravskoslezský deník až do dnešního.

Vývoj to ale nebyl vždy jednoduchý, na trhu periodik probíhaly velké boje, jednání a taktiky, hlavně ze strany zahraničních subjektů, než si trh utvořil svou podobu, kterou do dnešního dne někteří stále velice kritizují z důvodu malého podílu ryze českých vlastníků. Cílem této kapitoly však nebylo situaci na mediálním poli hodnotit, nýbrž zmapovat historii a současný stav Moravskoslezského dne. Je zde proto popsán vznik periodika, první léta fungování, i změny, které přišli s novými majiteli. Nakonec jsme se ve stručnosti podívali na to, jak si Deník stojí dnes v porovnání s konkurencí. Tímto můžeme kapitolu považovat za uzavřenou.

¹³⁴ Šmíd (2005)

5 Závěr

V úvodu práce jsme se věnovali mediálnímu trhu, který jsme se pokusili zmapovat od počátku vzniku samostatného Československého státu až k pádu komunistického režimu. Cílem kapitoly bylo vystihnout tendence vývoje novinového trhu v závislosti na historickém, kulturním a politickém kontextu doby. Uvedený nástin byl potřebný pro ujasnění souvislostí pro následný výklad o procesu transformace české společnosti, který následoval po převratu v roce 1989.

Pád komunistického režimu donutil tehdy ještě Československou federativní republiku, přejít z plánovaného hospodářství na tržní ekonomiku. Kvůli této změně bylo nutné odstátnit veškerý majetek. Pro tento krok byla využita privatizace, která znamenala rozprodávání státního majetku do soukromých rukou. Ruku v ruce s tímto složitým procesem přichází zahraniční investoři, kteří se mimo jiné ve velké míře angažují i do mediální sféry. Cílem kapitoly, která proces transformace české společnosti definuje, je dojít k tomu, jak proces transformace ovlivnil regionální média, potažmo konkrétně námi sledované médium. Tento dílčí cíl můžeme považovat za splněný, vzhledem k popisu celého transformačního procesu.

Vybraný regionální deník Moravskoslezský den jsme sledovali od jeho založení. Moravskoslezský den vznikl jako porevoluční deník. V roce 1990 vyšlo první číslo a tímto dnem vznikl první nezávislý krajský deník po převratu v roce 1989. Během prvních let své existence si deník vybudoval v regionu silnou pozici a stal se jedním z nejpopulárnějších periodik v našem kraji. Změna vlastnictví periodického tisku, která po transformaci přišla, měla na Moravskoslezský Den silný dopad. Změnila se vlastnická struktura z důvodu přílivu zahraničních investorů. Nejdříve zakladatelé prodali Den společnosti Ringier, ta ji po dvou letech prodala německé Mittelrhein Verlag Koblenz. Německý vlastník si však Dne dlouho neponechal a po dlouhých jednáních jej prodal jinému velkému německému koncernu Verlagsgruppe Passau, respektive jeho dceřiné společnosti Vltava-Labe-Press.

Hned s první změnou vlastníka přišla změna jména. Titul Moravskoslezský den musel změnit název nejdříve na Den, později na Moravskoslezský deník. Moravskoslezský den formálně zanikl v roce 2001. Sloučením Moravskoslezského dne a dalšího regionálního moravského periodika Svoboda, vzniká nový titul s názvem Moravskoslezský deník.

Zánik Moravskoslezského dne má svou zvláštní emocionální stránku. Jednalo se totiž o regionálně významný deník, který se podle všeho dostal do povědomí čtenářů i samotných zakladatelů a redaktorů. Etapa Moravskoslezského dne sice prodejem v roce 2001 skončila, ale tímto začala nová a sice Moravskoslezského deníku pod záštitou skupiny Deník.

Stanovený cíl práce můžeme pokládat za splněný. Snahou práce bylo zachytit vývoj tisku v českém prostředí. Podrobněji jsem analyzovali české mediální prostředí. Na začátku jsem hovořili o vývoji novinového trhu od počátku vzniku Československé republiky, který se vyvíjel v závislosti na politických událostech a ovlivnil dnešní podobu mediální scény. V další teoreticko-metodické části jsme vymezili základní aspekty procesu transformace a definovali vývoj trhu tištěných periodik. Legislativa, která vznikla po převratu ovlivnila vlastnické vztahy celostátního i regionálního tisku. Neexistuje zde uzákoněná regulace vlastnictví, proto docházelo ke koncentraci vlastnictví. V důsledku privatizace se změna vlastnických vztahů vyvinula v to, co je dnes. Na trhu tištěných médií je dnes velké množství zahraničních investorů, kteří vlastní většinu regionálního tisku.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan a KÖPLOVÁ Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 448 s. ISBN 978-80-247-3028-8.

BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989-2006*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 273 s. ISBN 978-80-246-1387-1.

ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Konec českého tisku*. 2. vyd. Tilia: Šenov, 2002. 316 s. ISBN 80-86101-51-7.

GEBHART, Jan. KOPPOVÁ, Barbora. KRYŠPÍNOVÁ Jitka, a kolektiv. *Řízení legálního českého tisku v protektorátu Čechy a Morava*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2010. 146 s. ISBN 978-80-246-1632-2.

HOLMAN, Robert. *Transformace české ekonomiky*. 1. vyd. Praha: CEP, 2010. 108 s. ISBN 80-902795-6-2.

KLAUS, Václav. *Ekonomická teorie a realita transformačních procesů*. Praha: Management press, 1995. ISBN 80-85943-05-0 .

KONČELÍK Jakub, VEČEŘA Pavel a ORSÁK Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

LOUŽEK, M. Budme hrdí na kuponovou privatizaci. In *Kuponová privatizace*. Sborník textů. Praha: CEP, 2002. ISBN 80-86547-02-7.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 978-80-7367-574-5.

OSVALDOVÁ, Barbora. Regionální noviny v české republice z hlediska mediálního zařazení a etiky. In *Regionální média v evropském kontextu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 121 s. ISBN 978-80-210-4473-9.

PÁCL, Pavel. *Hromadné sdělovací prostředky v regionu*. 1.vyd. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, Filozofická fakulta, 1997. 106 s. ISBN 80-7042-481-8.

RATAJ, Michael. *Opavský tisk po roce 1989*. 1. vyd. Optys, Opava: 2011. 260 s. ISBN 978-80-260-0400-4.

ROUPEC, Jiří. *Ve druhém století Rovnosti*. Brno : ROJ, 2001.

RUB-MOHL, Stephan a BAKIČOVÁ, Hana. *Žurnalistika. Komplexní průvodce praktickou žurnalistikou*. Praha: Grada, 2005. 292 s. ISBN 80-247-0158-8.

TOMANDL, Jan. *Fúze regionálního tisku v roce 2001*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006.

TUŠER, Andrej. *Typológia periodickej tlače I*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1995.

ŠMÍD, Milan. 2004. *Vliv vlastnictví médií na jejich nezávislost a pluralitu*.

<http://www.louc.cz/pril01/vlmed2004.doc>

VOLEK, Jaromír. Regionální žurnalisté v posttranzformační etapě. In *Regionální média v evropském kontextu*. s. 35-51. Brno : Masarykova univerzita, 2007. 121 s. 1. vyd. ISBN 978-80-210-4473-9.

WASCHKOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Lenka. Vybrané aspekty strukturální transformace českých lokálních a regionálních médií, In *Regionální média v evropském kontextu*. s. 62-71. Brno : Masarykova univerzita, 2007. 121 s. 1. vyd. ISBN 978-80-210-4473-9.

WASCHKOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Lenka. *Vybrané aspekty strukturální transformace českého lokálního a regionálního tisku po roce 1989*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

ŽÍDEK, Libor. *Transformace české ekonomiky*. 1. vyd. Praha C. H. Beck, 2006. 304 s. ISBN 80-7179-922-X.

Periodika

Moravskoslezský den

- výtisk ze dne 13. 7. 1990

Moravskoslezský deník

- výtisk ze dne 25. 4. 2013

Zákony

Zákon č. 46/2000 Sb. o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a změně některých dalších zákonů (tiskový zákon) ze dne 22. února 2000

B1028 – SL92. Sbírka listin, Vltava-Labe-Press, a. s. 2007.

B1028 – SL20. Sbírka listin, Vltava-Labe-Press, a. s. 2000.

Internetové zdroje

Ministerstvo kultury ČR, *Seznam evidovaného tisku v ČR*. [online]. MKČR [cit.2.4.2013]. Dostupné z: www.mkcr.cz

Ochranné známky, Kurzy.cz [online]. [cit.2.4.2013]. ISSN 1801-8688. Dostupné z: <http://oz.kurzy.cz/vltava-labe-press-as/moravskoslezsky-den-p74613z180489u.htm>

Sbírka listin VLP, justice.cz [online]. [cit.2.4.2013]. Dostupné z:
<https://or.justice.cz/ias/ui/vypis-sl?subjektId=isor%3a22264&klic=405tud>

ABC ČR, náklady periodik. [online]. [cit.2.4.2013]. Dostupné z:
<http://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk/>

Vltava-Labe-Press, *O firmě*. [online]. VLP [cit.2.4.2013]. Dostupné z:
<http://www.vlp.cz/o-vlp/o-firme.html>

Vltava-Labe-Press, *Moravskoslezský deník* [online]. [cit.2.4.2013]. Dostupné z:
<http://www.vlp.cz/denik-severni-morava-a-slezsko/moravskoslezsky-denik.html>

Čtete v pondělním Moravskoslezském deníku. *Moravskoslezský deník*. [online].
30.3.2008. [cit.2.4.2013]. Dostupné z:
http://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/20080330_ctete_pondeli_jedenatricateh_o_brezna.html

HASENKOPF, Pavel. Politika: Co to vlastně je ta úřednická vláda. *Neviditelný pes* [online]. 16. dubna 2009. [cit.2.4.2013]. ISSN 1212-673X. Dostupné z:
http://neviditelnypes.lidovky.cz/politika-co-to-vlastne-je-ta-urednicka-vlada-fes-/p_politika.asp?c=A090415_204326_p_politika_wag

VIDOMUS, Petr. MPK versus akcionáři PNS. *Britské listy* [online]. 7.7.2005.
[cit.21.3.2013]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/23998.html>

VOJTĚCHOVKA, Martina. Vyrůstá zájem o česká média? *Marketing & Media*.
[online]. 11.8.2003. [cit.2.4.2013]. Dostupné z: <http://mam.ihned.cz/c1-13205350-vzrusta-zajem-o-ceska-media>

ČTK, VLP zvýší počet mutací Deníků Moravia. *Marketing & Media*. [online].
30.9.2004 Dostupné z: <http://mam.ihned.cz/c1-14983690> [cit.2.4.2013]. ISSN 1213 -
7693.

VLP má již Moravskoslezský den, čímž dobyla zbytek trhu. *Hospodářské noviny, ihned.cz*. [online]. 21. 12. 2000. ISSN 1213-7693 [cit.2.4.2013]. Dostupné z: [http://hn.ihned.cz/index.php?p=500000_d&&article\[id\]=779423](http://hn.ihned.cz/index.php?p=500000_d&&article[id]=779423)

ROZMAJZL, Lukáš. Jan Fischer: Uzavřu demisní epilog a vyrazím na chalupu. *Hospodářské noviny IHNED* [online]. 24. června 2010. [cit.2.4.2013]. ISSN 1213-7693. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/politika/c1-44460750-jan-fischer-uzavru-demisni-epilog-a-vyrazim-na-chalupu>

Prodané náklady a čtenost deníků, *Mediaguru*. [online]. 15. února 2013. [cit.2.4.2013]. <http://www.mediaguru.cz/2013/02/prodane-naklady-deniku/>

České mediální trhy v pěti grafech, *Mediaguru*. [online]. 15. února 2013. [cit.2.4.2013]. Dostupné z: <http://www.mediaguru.cz/2013/02/ceske-medialni-trendy-v-peti-grafech/>.

Úvod do tiskového trhu, *Mediauru*. [online]. [cit.2.4.2013]. Dostupné z: <http://www.mediaguru.cz/typy-medii/tisk/uvod/>

Seznam zkratk

ČSR	Československá republika
ČSFR	Československá federativní republika
ČsRo	Československý rozhlas
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
ČTK	Česká tisková kancelář
KSČ	Komunistická strana Československá
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
MPK	Mediaprint & Kapa Pressegrasso
ODS	Občanská demokratická strana
PNS	Poštovní novinová služba
PS	Poslanecká sněmovna
RBVG	Rheinisch-Bergische Verlagsgesellschaft
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SSSR	Sovětský svaz socialistického Ruska
ÚTDS	Ústředí tiskové dozorčí služby
ÚTI	Úřad pro tisk a informace
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VV	Věci veřejné
VGP	Verlagsgruppe Passau
VLP	Vltava-Labe-Press

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Tabulky

- 3.1 Analýza rychlosti privatizace

Grafy

- 2.1 Schéma vymezení lokality a regionu

Obrázek

- 4.1 Hlavička titulu Moravskoslezského dne
- 4.2 Mapa pokrytí vydavatelství Vltava-Labe-Press v roce 2006
- 4.3 Grafická podoba Moravskoslezského deníku v roce 2008
- 4.4 Dřívější podoba on-line verze Deníku

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst.3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 26. dubna 2013

Bc. Petra Chomová

Chomová Petra

Seznam příloh

Příloha č. 1: Náklad Moravskoslezského dne v letech 1993-1995

Příloha č. 2: Čtenost regionálních deníků v roce 2002

Příloha č. 3: Vývoj čtenosti deníků v letech 2007-2012

Příloha č. 4: Průměrný prodaný náklad deníků v roce 2012

Příloha č. 5: Vývoj prodaného nákladu deníků v letech 2007-2012